

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Ελευθερία της έκφρασης κατά το αρ. 10 της ΕΣΔΑ και σύγκρουση
με την τιμή και την ιδιωτικότητα του προσώπου στο πεδίο του
δημοσιογραφικού λόγου»**

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ Νικόλαος

ΑΜ: 27

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Εισαγωγικά	3
2. Η οριοθέτηση του δικαιώματος στην ελληνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ	4
3. Οι περιορισμοί του δικαιώματος	9
4. Η ιδιαίτερη θέση του τύπου	12
5. Η θέση του ιδιωτικού βίου στην αξιολογική στάθμιση του ΕΔΔΑ....	14
6. Η ενωσιακή διάσταση της ιδιωτικότητας	17
7. Η ηλεκτρονική διάσταση της δημοσιογραφίας	21
8. Η κριτική κατά των δημοσίων προσώπων και η οριοθέτηση της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με την προστασία της τιμής στην ελληνική έννομη τάξη	24
9. Τα κριτήρια του Ε.Δ.Δ.Α. και η αυξημένη προστασία του τύπου....	32
10. Τα όρια της κριτικής σύμφωνα με την αμερικανική νομολογία και η αντιστροφή του βάρους απόδειξης	42
11. Η συσχέτιση μεταξύ ερευνητικής δημοσιογραφίας και παράνομων αποδεικτικών μέσων	50
12. Η ερμηνεία του ΕΔΔΑ ως προς την παράνομη δημοσιογραφική έρευνα και η καινοτομία της απόφασης Haldimann	54
13. Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις	63
Βιβλιογραφία	65

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Αν από το πλέγμα των δικαιωμάτων και ελευθεριών του συνταγματικού μας πολιτισμού μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε μία ως την μήτρα και το σταυροδρόμι όλων των υπολοίπων, αυτή θα ήταν η ελευθερία της έκφρασης. Και αυτό καθώς η άσκηση οποιουδήποτε δικαιώματος, η διακίνηση οποιασδήποτε άποψης ή πληροφορίας προϋποθέτει τη δυνατότητα ακώλυτης και ελεύθερης έκφρασής της. Τα όρια όμως της ελευθερίας αυτής δεν είναι δεδομένα. Η υποκειμενικότητα του καθορισμού των ακραίων ορίων της άσκησης του δικαιώματος καθιστά την ελευθερία της έκφρασης ένα από τα δικαιώματα που τα όρια τους δεν μένουν ποτέ σταθερά αλλά το νόημα τους επανακαθορίζεται σε συνάρτηση με την εξέλιξη της τεχνολογίας και της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Η ελευθερία της έκφρασης θα ελάμβανε ένα τελείως διαφορετικό νόημα την περίοδο του μεσοπολέμου σε σχέση με την νοηματοδότηση του δικαιώματος σήμερα. Η ουσία της ερμηνείας μιας οποιασδήποτε συνταγματικής διάταξης δεν βρίσκεται στο στατικό νόημα της διάταξης σε μια εποχή που πέρασε ανεπιστρεπτί, αλλά στην προσαρμοστικότητα των αρχών που η διάταξη διακηρύσσει για την αντιμετώπιση σύγχρονων προβλημάτων και αναγκών.

Ταυτόχρονα, η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί ένα από τα λίγα δικαιώματα στην ερμηνεία του οποίου η έννοια του δημοσίου συμφέροντος, την οποία η ελληνική και ευρωπαϊκή συνταγματική θεωρία αντιλαμβάνεται ως παράγοντα θεμιτού περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, εκφεύγει του περιοριστικού της ρόλου. Αντίθετα σε αρκετές περιπτώσεις τίθεται ως φύλακας της ελευθερίας της έκφρασης και επιβάλλει την ανεμπόδιστη άσκηση του δικαιώματος σε βάρος άλλων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ του δημοσίου συμφέροντος και της ελευθερίας της έκφρασης, στο οποίο

κεντρικό ρόλο αποκτά η ιδιομορφία της ανάγκης στάθμισης με ζητήματα που αποτελούν τον πυρήνα του αξιακού προσανατολισμού του ατόμου, μας φέρνει αντιμέτωπους με την προβληματική των ορίων της σε ευαίσθητα ζητήματα, όπως του ρατσιστικού λόγου και της προσβολής των πολιτειακών συμβόλων. Η απάντηση όμως των ανωτέρω ερωτημάτων από την ελληνική έννομη τάξη δεν είναι απαραίτητα ορθή και σίγουρα δεν είναι αποκλειστική. Η σκιά της νομολογίας του ΕΔΔΑ παρέχει μια πολύ πληρέστερη προστασία στο δικαίωμα, με αποτέλεσμα να μην είναι σπάνιες και οι περιπτώσεις της καταδίκης της Ελλάδας από το Δικαστήριο του Στρασβούργου.

Το δικαίωμα δε στην ιδιωτικότητα που εγγυάται το άρθρο 8 της Σύμβασης θέτει έναν επιπλέον προβληματισμό στην ελληνική έννομη τάξη. Παρά το γεγονός της τυποποίησης του ως δικαίωμα στην ΕΣΔΑ, αναντίρρητο παραμένει το γεγονός ότι το δικαίωμα έχει μια ελλειπτική στάθμιση στα μάτια του ΕΔΔΑ σε σχέση με την ελευθερία του λόγου και του τύπου. Ως αντιστάθμισμα υφίσταται όμως η νομοθετική κυριαρχία της Ε.Ε. στο πεδίο της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, με τις νέες προβλέψεις και αποκλίσεις του νέου ΓΚΠΔ να θέτουν νέους προβληματισμούς στην διαδικασία επίλυσης της σύγκρουσης μεταξύ ιδιωτικότητας και ελευθερίας της έκφρασης.

2. Η οριοθέτηση του δικαιώματος στην ελληνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ.

Δυνάμει του αρ. 14 Συντ. ο καθένας μπορεί να διαδίδει την γνώμη, τους ισχυρισμούς ή τις πεποιθήσεις του είτε γραπτά είτε προφορικά είτε μέσω του τύπου, με την διεθνή κατοχύρωση της αρχής να προβλέπεται στο αρ. 19 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου Ανθρωπίνων και Πολιτικών

Δικαιωμάτων με ανάλογη διατύπωση και στο αρ. 10 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Η γενική διάταξη όμως της ελευθερίας της έκφρασης δεν βρίσκει έρεισμα αποκλειστικά στην γενικότητα που χαρακτηρίζει τις εν λόγω διατάξεις. Η προστασία της εξειδικεύεται σε προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, της θρησκευτικής ελευθερίας ή της ελευθερίας του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Θέτει τους γενικούς όρους άσκησης του δικαιώματος και αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση της πραγμάτωσης των υπόλοιπων συνταγματικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η προστασία μάλιστα αυτή εκτείνεται σε κάθε μέσο με το οποίο μπορεί να προκύψει η μεταφορά της έκφρασης και η δυνατότητα επηρεασμού της κοινής γνώμης¹, ακόμα και αν αυτή δεν έχει προβλεφθεί στην ίδια την συνταγματική διάταξη, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με την απαρίθμηση των τρόπων πραγμάτωσης να επέχει ενδεικτικό και όχι περιοριστικό χαρακτήρα². Η γλωσσική επικοινωνία, είτε είναι γραπτή είτε προφορική είτε δια του τύπου, δεν αποτελεί το σύνορο της προστασίας του δικαιώματος, το οποίο εν τέλει εκτείνεται σε οποιοδήποτε μέσο ή ενέργεια είναι ικανή να μεταδώσει³ ένα οποιοδήποτε μήνυμα το οποίο μπορεί να γίνει ευλόγως αντιληπτό από το περιβάλλον στο οποίο εκτίθεται.

Η διάταξη προϋποθέτει και θεωρεί ως αυτονόητη την αυτοδύναμη ανάπτυξη των απόψεων, ισχυρισμών και πεποιθήσεων, ως εντασσόμενη στην σφαίρα αυτοκαθορισμού του ατόμου και μέρος της προστασίας της προσωπικότητάς του. Το δικαίωμα στην ενεργητική του διάσταση δεν είναι αποκλειστικά ατομικό αλλά καθιερώνεται και ως πολιτικό

¹ Τ. Σταυρινάκη, σε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-Ερμηνεία κατ'Άρθρο: : δικαιώματα - παραδεκτό - δίκαιη ικανοποίηση - εκτέλεση, Α. Σισιλιανός (επιμ.), 2013, σελ. 399,

² Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, 2005, 490-492.

³ ΕΔΔΑ, Jersild v Denmark (αρ. 15890/89), 23 Σεπτεμβρίου 1994, σκέψη 31.

δικαίωμα⁴ που αποσκοπεί στην πλουραλιστική διαμόρφωση της κοινής γνώμης μέσω του σεβασμού της διαφορετικής από την κρατούσα άποψης και τη δυνατότητα ανεμπόδιστης έκφρασης του ατόμου για οποιοδήποτε θέμα αφορά στον ιδιωτικό, κοινωνικό και πολιτικό στίβο. Η ίδια όμως η διαμόρφωση της γνώμης και η συνακόλουθη έκφρασή της συμπλέκεται με την ελευθερία όχι μόνο της έκφρασης αλλά και της δυνατότητας στην πληροφόρηση και στην ανεμπόδιση αναζήτηση πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους⁵ που κατοχυρώνεται στο αρ. 5^A παρ.1 Συντ., αποτελώντας ο συνδυασμός των δύο άρθρων την θεσμική εγγύηση της πλουραλιστικής έκφρασης της κοινωνίας⁶, ως θεμελιώδες γνώρισμα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η προστασία δεν αφορά αποκλειστικά την στενή έννοια του λόγου αλλά περιλαμβάνει και τη συμβολική εκφορά της έκφρασης του ατόμου, οποιαδήποτε μορφή μπορεί να λάβει είτε αυτή είναι μέσω συμβόλων, νοημάτων ή και της ενδυμασίας. Η επέκταση όμως της προστασίας στην περίπτωση του συμβολικού λόγου συναντά τον προβληματισμό του πότε η πράξη η οποία πραγματώνει την μεταφορά του μηνύματος αποκτά περισσότερο τα χαρακτηριστικά της ενέργειας και η προστασία της έκφρασης μέσω του συμβολισμού υποχωρεί έναντι του ενεργητικού στοιχείου που αποτελεί το μέσο πραγμάτωσης της και κατά συνέπεια απομειώνει το πεδίο της προστασίας του δικαιώματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταστροφή της σημαίας, όπου η ίδια η πράξη υπερισχύει της μεταφοράς του μηνύματος που η πράξη αυτή εκφράζει.

---

⁴Ν. Μαρκόπουλος, Σύνταγμα- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Φ. Σπυρόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, Γ. Γεραπετρίτης(επιμ.), Εκδ. Σάκκουλα, 2017, σελ. 316.

⁵ Σ. Τάσης, Θεμελιώδη δικαιώματα : ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά, Σ.Βλαχόπουλος (επιμ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 286.

⁶ Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 331.

Η συνταγματική διάταξη δεν έχει μια αποκλειστικά ενεργητική διάσταση. Η παθητική διάσταση περιλαμβάνει καταρχήν την υποχρέωση αποχής της κρατικής εξουσίας από την επέμβαση στην δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος. Ο σεβασμός της διαφορετικότητας και η ουδετερότητα του κράτους έναντι των αντίθετων απόψεων αποτελούν την εγγύηση της αποτελεσματικής λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η αποτροπή της δημιουργίας μιας δημοκρατίας των συμφωνούντων αποτελεί ακριβώς την ουσία της ύπαρξης του δικαιώματος. Άρα η προστασία των απόψεων, ακόμα και των ακραίων, διχαστικών, ή σοκαριστικών περιλαμβάνεται καταρχήν στην προστατευτική εμβέλεια του δικαιώματος. Κυριότερη όμως μορφή της αρνητικής έκφρασης του δικαιώματος αποτελεί η δυνατότητα του ατόμου να μην προβαίνει σε έκφραση των απόψεων, ιδεολογικών κατευθύνσεων ή πεποιθήσεων⁷ του. Το δικαίωμα αυτό δεν υπερισχύει ex ante έναντι όλων των υποχρεώσεων του πολίτη, όπως λ.χ. η παροχή μαρτυρίας ενώπιον των δικαστικών αρχών, αλλά αποσκοπεί στην προστασία του αυτοκαθορισμού του πολίτη για θέματα που αφορούν τον πυρήνα της διαμόρφωσής του ως προσωπικότητα.

Φορέας του δικαιώματος είναι κάθε φυσικό πρόσωπο και κάθε νομικό πρόσωπο ιδρυματικού ή σωματειακού χαρακτήρα ή ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα και πολιτικά κόμματα. Πέρα από την αναγνώριση του δικαιώματος σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου⁸, το δικαίωμα δεν είναι απίθανο να ασκηθεί και από νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου εφόσον η άσκηση του δικαιώματος

---

⁷ Σ. Βλαχόπουλος, Η υποχρέωση του ΤΕΕ να καταδικάζει αντισημιτικές απόψεις, ΤοΣ 2006, σελ. 614.

⁸ Κ. Χρυσόγονος, ο.π., σελ. 334.

προσιδιάζει στη φύση και τον προορισμό του⁹. Η άρνηση της αναγνώρισης του δικαιώματος σε ΝΠΔΔ θα μας έφερνε στο άτοπο της αδυναμίας έκφρασης ενός νομικού προσώπου για οποιοδήποτε ζήτημα το αφορά, όπως για παράδειγμα των πανεπιστημιακών ή των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων. Το κράτος εν στενή εννοία αντίθετα δεν είναι κατά κυριολεξία φορέας του δικαιώματος, πλην της θεσμικής δυνατότητας έκφρασης της κρατικής βούλησης μέσω της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως. Βέβαια η κάθε ενέργεια της εκτελεστικής εξουσίας είτε αυτή αφορά την πρόταση νόμων είτε την εξαγγελία οποιουδήποτε πολιτικού προγράμματος ή πολιτικής εντάσσεται στη σφαίρα της έκφρασης της πολιτικής της κατεύθυνσης.

Αποδέκτης του δικαιώματος είναι καταρχήν η κρατική εξουσία η οποία και παραδοσιακά αποτελούσε την κύρια πηγή διακινδύνευσης του δικαιώματος¹⁰. Η κυριαρχία όμως της ιδιωτικής οικονομίας στα μέσα μετάδοσης και διάχυσης της πληροφορίας και της έκφρασης μεταβάλλει τους ιδιώτες σε εν δυνάμει κέντρα εξουσίας, όπερ και σημαίνει ότι με βάση την θεωρία της τριτενέργειας των δικαιωμάτων η δυνατότητα της αυτοφυσούς επιβολής στην πραγμάτωση του δικαιώματος πέρα από την βούληση του κράτους¹¹ μεταβάλλει και τους ιδιώτες σε αποδέκτες του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης. Η επέλαση μάλιστα της τεχνολογίας καθιστά πλέον την δεδομένη τριτενέργεια του δικαιώματος στους εκδότες ή στα ΜΜΕ παρωχημένη. Η ανάδυση ενός νέου παγκόσμιου forum, του διαδικτύου και νέων εργαλείων επικοινωνίας με την μορφή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης καθιστά τους εν λόγω

---

⁹ Κ. Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 90.

¹⁰ Σ. Τάσσης, ό.π., σελ. 287.

¹¹ Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982, σελ. 48.

οργανισμούς τους κατεξοχήν αποδέκτες του δικαιώματος και τις κύριες πηγές διακινδύνευσης της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης στον 21^ο αιώνα. Και οι πιθανές διακινδυνεύσεις του δικαιώματος δεν αφορούν απλώς την δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης,¹² αλλά την ίδια την διαδικασία ελέγχου και τα κριτήρια αποκλεισμού και διαγραφής του περιεχομένου της επικοινωνίας και της διάδοσης των απόψεων και κυρίως την απάντηση στο ερώτημα του ποιος θα κρατάει το ξίφος της λογοκρισίας στο διαδίκτυο, το κράτος ή οι ιδιωτικοί κολοσσοί του διαδικτύου.

3. Οι περιορισμοί του δικαιώματος.

Η άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης δεν είναι απεριόριστη. Η διάταξη του αρ. 14 παρ. 1 στοιχ. β' σημαίνει ότι το Σύνταγμα εγγυάται την ελευθερία αλλά όχι την ελευθεριότητα¹³, υπό την έννοια της δυνατότητας θέσπισης κανόνων δικαίου με ουδέτερο για την ελευθερία της έκφρασης περιεχόμενο και όχι για κατ' ουσία περιορισμούς του δικαιώματος. Η ελευθερία τελεί υπό την τήρηση των νόμων του κράτους, που συνεπάγεται κατά την εύστοχη διατύπωση της ΕΣΔΑ, αρ. 10 παρ.2, την συνύπαρξη ευθυνών και υποχρεώσεων από την χρήση της από τον πολίτη. Οι περιορισμοί σε θέματα ασφάλειας, υγείας, ηθικής, εδαφικής ακεραιότητας, υπηρεσιακού απορρήτου ή πρόληψης των εγκλημάτων κρίνονται ως θεμιτοί υπό την προϋπόθεση της αναγκαιότητάς τους σε μια δημοκρατική κοινωνία υπό την επίδραση μιας πειστικής κοινωνικής ανάγκης. Οι περιορισμοί που προκύπτουν βέβαια από τους τυπικούς

---

¹² *Packingham v. North Carolina*, 582 U.S., 2017.

¹³ Ν. Μαρκόπουλος, ο.π., σελ. 324.

νόμους δεν πρέπει να οδηγούν στην εξαφάνιση του πυρήνα του δικαιώματος¹⁴ προκαλώντας το πάγωμα (chilling effect) του λόγου και της έκφρασης, αποτελώντας το όριο του περιορισμού των περιορισμών του δικαιώματος.

Η γενικότητα της διατύπωσης περί της τήρησης των νόμων του κράτους σε συνδυασμό με την διάταξη του αρ. 25 παρ. 3 περί της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος αυτοτελώς ερμηνευόμενη, προκαλεί περισσότερα προβλήματα απ' όσα επιλύει και προκαλεί εύλογα προβληματισμό. Η γραμματική διατύπωση οδηγεί στο καταρχήν συμπέρασμα ότι το κράτος μέσω της νομοθετικής λειτουργίας μπορεί να περιορίσει απεριόριστα την ελευθερία της έκφρασης και του λόγου. Η έκταση του περιορισμού όμως αφορά τους γενικούς τυπικούς νόμους του κράτους, όπως ο ΠΚ, οι οποίοι ρυθμίζουν γενικά την κοινωνική διαβίωση και δεν αποσκοπούν στην ad hoc ρύθμιση της άσκησης της ελευθερίας της έκφρασης.¹⁵

Η προστασία βέβαια που παρέχει η διάταξη δεν μπορεί παρά να συναρτάται με το περιεχόμενο του μηνύματος που εκφράζεται. Η διαφοροποίηση αυτή είναι δεδομένη προκειμένου να επιλυθούν οι συγκρούσεις του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και σε άλλα συνταγματικά κατοχυρωμένα έννομα αγαθά, η στάθμιση των οποίων μέσω της εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας είναι απαραίτητη για την λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Κατά συνέπεια ο πολιτικός λόγος, ως θεμέλιο της δημοκρατικής συγκρότησης της κοινωνίας, απολαμβάνει ένα υψηλότατο επίπεδο προστασίας ακόμα και εάν οι απόψεις που εκφράζονται είναι ακραίες ή διχαστικές και προκαλούν την

---

¹⁴ Κ. Χρυσόγονος, ό.π., σελ 132.

¹⁵ όπως π.χ το αρ. 361 ΠΚ, βλ. Κ. Χρυσόγονος, ό.π., σελ.336.

αντίδραση ή τον αποτροπιασμό του κοινωνικού συνόλου ή εάν μέσω της έκφρασης ασκείται δημόσια και καυστική κριτική εναντίον δημοσίου προσώπου.

Η άσκηση βέβαια του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης σε συνάρτηση με αναφορά σε φυσικά πρόσωπα οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ του δικαιώματος της έκφρασης και της αποκάλυψης πτυχών της προσωπικής ζωής του ατόμου ή της προσβολής της προσωπικότητας και έτσι ενεργοποιείται η ανάγκη στάθμισης με βάση την επίκληση του γενικότερου συμφέροντος μεταξύ της ιδιωτικότητας ή της τιμής του ατόμου και του δικαιώματος του κοινού σε πληροφόρηση, με βάση την αρχή της αναλογικότητας. Αντίθετα η έκφραση χυδαίου ή ανήθικου λόγου ή η προτροπή σε βία ή άσκηση καταπίεσης τίθεται αυτούσια εκτός της προστατευτικής εμβέλειας της συνταγματικής διάταξης.

Οι περιορισμοί που τίθενται δεν αφορούν μόνο το περιεχόμενο της έκφρασης αλλά και τους φορείς της άσκησης του δικαιώματος. Η ύπαρξη δημοσίων υπαλλήλων που τελούν σε ειδική σχέση εξουσίας και συνιστούν τον σκληρό πυρήνα του κράτους, όπως τα σώματα ασφαλείας ή το δικαστικό σώμα επιβάλλουν τον περιορισμό του δικαιώματος κατά την άσκηση των δημοσίων καθηκόντων τους. Η περιστολή όμως του δικαιώματος δεν επεκτείνεται και στον ιδιωτικό βίο των εν λόγω προσώπων, τα οποία μόνο με την κτήση της ιδιότητας τους δεν παύουν να απολαμβάνουν τα δικαιώματα του πολίτη σε μια δημοκρατική κοινωνία. Κατά συνέπεια είναι θεμιτός ο περιορισμός της έκφρασης πολιτικών πεποιθήσεων από τις εν λόγω κατηγορίες προσώπων κατά την άσκηση των υπηρεσιακών τους καθηκόντων και σε ζητήματα που άπτονται της υπηρεσιακής τους ιδιότητας, καθώς αποσκοπεί στην πολιτική ουδετερότητα της κρατικής λειτουργίας και της δημόσιας διοίκησης. Ο περιορισμός όμως δεν εκτείνεται μέχρι και την απαγόρευση

της κριτικής για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος που κατέστησαν προσιτά στον υπάλληλο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του. Η δυνατότητα βαθιάς γνώσης των ζητημάτων και των δυσλειτουργιών της κρατικής λειτουργίας από μέρους της εν λόγω κατηγορίας υπαλλήλων δίνει ξεχωριστή βαρύτητα στην έκφραση της άποψης των εν λόγω προσώπων, με απώτερο όριο του περιορισμού την διαφύλαξη του κύρους του θεσμού που υπηρετούν¹⁶.

4. Η ιδιάζουσα θέση του τύπου.

Η διάταξη της παρ.2 αρ. 14 Συντ. αναγγέλει πανηγυρικά την ελευθερία του τύπου και την απόλυτη απαγόρευση της λογοκρισίας, σε αντίθεση με το αρ.10 της ΕΣΔΑ, στο οποίο η ελευθερία του τύπου εντάσσεται ως ειδικότερη μορφή πραγμάτωσης του δικαιώματος. Η ερμηνεία του όρου τύπος περιλαμβάνει όχι μόνο την κλασική μορφή του εντύπου αλλά επεκτείνεται και στην ηλεκτρονική έκδοση των εφημερίδων. Η λειτουργία όμως του τύπου ρυθμίζεται λεπτομερώς στις παρ. 3-7 του αρ. 14 σε σημείο που η διάταξη να λαμβάνει χαρακτήρα εκτελεστικού νόμου παρά συνταγματικής διάταξης, πράγμα που δεν παρατηρείται σε κανένα άλλο συνταγματικό κείμενο. Κατά συνέπεια, παρόλο που η εκ των προτέρων απαγόρευση της κατάσχεσης εντύπου, που θα ενέπιπτε στον σκληρό πυρήνα της απαγόρευσης της παρ.1, απαγορεύεται, η κατασταλτική επέμβαση στην κυκλοφορία του εντύπου επιτρέπεται για αυστηρά καθορισμένα θεματολογικά κριτήρια στις περιπτώσεις της παρ.3 κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας υπό αυστηρά καθορισμένες προθεσμίες και διαδικαστικές εγγυήσεις.

---

¹⁶ ΣτΕ 3146/2014.

Στον τύπο δεν παρέχεται κάποια αυξημένη προστασία έναντι της καθιερωμένης με την παρ. 1 του αρ. 14 εμβέλεια της ελευθερίας της έκφρασης. Ο ρόλος του τύπου όμως ως «δημόσιου φύλακα-σκύλου» (public watchdog) αναγνωρίζεται από το ΕΔΔΑ¹⁷ ως εγγυητικό αξίωμα της δημοκρατίας που αποσκοπεί στην διασφάλιση του δημοκρατικού ελέγχου μέσω της δημοσιοποίησης πληροφοριών και απόψεων επί ζητημάτων που άπτονται του δικαιώματος της κοινωνίας στην πληροφόρηση. Η ελευθερία αυτή ασκείται υπέρ των κυβερνόμενων και όχι των κυβερνώντων. Ως εκ τούτου κατά την άσκηση του δημοσιογραφικού λειτουργήματος η ελευθερία του τύπου χρειάζεται χώρο για να αναπνεύσει, γεγονός που επιτρέπει την αναγνώριση ενός περιθωρίου υπερβολής, ακόμα και προκλητικότητας¹⁸ κατά την άσκηση του δικαιώματος. Η προστασία του τύπου δεν περιορίζεται μόνο στην προστασία της διαμόρφωσης της άποψης και τη δημοσιοποίηση της. Το δικαίωμα της προστασίας των δημοσιογραφικών πηγών είναι ευρύτατο και υποχωρεί αποκλειστικά και μόνο εάν αποδεικνύεται η ύπαρξη ενός επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος από την παραβίαση της προστασίας αυτής και την επίτευξη μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και την προστασία της ελευθερίας του τύπου¹⁹.

Η επιτέλεση του ρόλου του τύπου δεν σημαίνει ότι ο τύπος επιτελεί κάποια δημόσια λειτουργία.²⁰ Ασκει όμως τον ρόλο του προς όφελος του κοινωνικού συνόλου υπό τις προϋποθέσεις και τους

---

¹⁷ Sunday Times V United Kingdom, 26.11.1990.

¹⁸ Τ. Σταυρινάκη, σε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Α. Σισλιανός (επιμ.), 2013, σελ. 399.

¹⁹ Ressiot κ.α. κ. Γαλλίας, 28.6.2012.

²⁰ Α. φωτιάδου, Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου : συνύφανση δικαστικών τεχνικών και ελευθερίας του λόγου στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα, διδακτορική διατριβή, 2005., σελ. 235 επ.

περιορισμούς που ισχύουν εν γένει για το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, ασκώντας το δικαίωμα υπό το καθεστώς της καλής πίστης και σύμφωνα με την δημοσιογραφική δεοντολογία ακόμα και όταν η δημοσίευση αφορά ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Ως εκ τούτου τα κριτήρια της στάθμισης μεταξύ της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης του τύπου σε περίπτωση σύγκρουσης με άλλα θιγόμενα αγαθά από την άσκηση της δεν διαφοροποιείται από το επίπεδο προστασίας που παρέχεται για το σύνολο των πολιτών.

5. Η θέση του ιδιωτικού βίου στην αξιολογική στάθμιση του ΕΔΔΑ.

Η ελευθερία της έκφρασης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 παρ. 1 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης, καθώς και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την επέμβαση δημόσιων αρχών. Το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ θεσπίζει το σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου²¹. Ο ιδιωτικός βίος αποτελεί ιδιαίτερη έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητας. Σφαίρα του ιδιωτικού βίου είναι ο χώρος που αυτοπροσδιορίζει κάθε άτομο προκειμένου να ασκεί μέσα σε αυτόν τις προσωπικές και οικογενειακές του δραστηριότητες απερίσπαστος από παρεμβάσεις και παρενοχλήσεις τρίτων²². Ο χώρος αυτός εκτείνεται μεταξύ του ευρύτερου πλαισίου της κοινωνικής και επαγγελματικής ζωής κάθε προσώπου και

---

²¹ Α. Τσεβά, Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημόσιων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ. Σχόλιο στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 24.6.2004 (Von Hannover κατά Γερμανίας), ΔιΜΕΕ 2005,347 επ., ο οποίος αναφέρει ότι «η κοινωνική διάσταση του ιδιωτικού βίου, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνει τη συνολική ιδιωτική υπόσταση του ατόμου».

²² Ι. Καράκωστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003, σελ. 245.

του απόρρητου χώρου της αυστηρά προσωπικής του ζωής²³. Η ιδιωτική ζωή ατόμου συνιστά τον πυρήνα της ανθρώπινης προσωπικότητας και της αξίας του ανθρώπου. Ο ιδιωτικός βίος, όμως, κατά κανόνα δεν αποτελεί αντικείμενο δημόσιου ενδιαφέροντος που δικαιολογεί αντίστοιχη επέμβαση του τύπου.

Η εικόνα του προσώπου προστατεύεται ως ειδική έκφανση του ιδιωτικού βίου σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψη του την ιδιαιτερότητα της εικόνας ως μέσου μετάδοσης της πληροφορίας, προσδίδοντάς της ιδιαίτερη πληροφοριακή αξία. Αναγνωρίζεται στην εικόνα η ικανότητα να μεταφέρει μηνύματα που ο γραπτός λόγος αδυνατεί να μεταφέρει, καθώς και να ενισχύει την αξιοπιστία της δημοσιευμένης πληροφορίας²⁴. Το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Reklos et Davourlis c. Grece* (15.1.2009) παρατήρησε ότι η έννοια του ιδιωτικού βίου είναι ευρεία και περιλαμβάνει, τόσο το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού, όσο και αυτό της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Το δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας αποτελεί έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητας και παρέχει στο άτομο το δικαίωμα διαχείρισής του, δηλαδή δικαίωμα άρνησης δημοσίευσης της εικόνας του, αλλά και άρνησης λήψης, αναπαραγωγής και διατήρησής της από τρίτο. Η έκταση της αξίας σεβασμού της προσωπικότητας του ατόμου καθορίζεται κυρίως από τον ίδιο τον φορέα του δικαιώματος, στον οποίο επαφίεται η περιχάραξη της κοινωνικής του παρουσίας. Η εξουσία αυτοπροσδιορισμού, δηλαδή η ελεύθερη επιλογή κάθε ατόμου του βαθμού αποκάλυψης στους τρίτους πτυχών της προσωπικότητάς του και της έκθεσης του ίδιου στη δημοσιότητα, υπόκειται σε περιορισμούς.

---

²³ Ι. Καράκωστας, Προσωπικότητα & τύπος, 2000, σελ. 77, 78

²⁴Τ. Συνοδινού, Η εικόνα στο δίκαιο, 2007, σελ. 271.

Ο φορέας του δικαιώματος οφείλει να ανέχεται επεμβάσεις στην προσωπικότητά του, οι οποίες συνδέονται με τον τρόπο ζωής που ο ίδιος επέλεξε²⁵. Αυτό ισχύει ιδίως για πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα ή συμμετέχουν στην πολιτική ζωή, όπως οι πολιτικοί²⁶, καθώς και για πρόσωπα της απολύτου επικαιρότητας (που ενδιαφέρουν εν γένει το κοινό) ή της σχετικής επικαιρότητας (που απασχολούν την κοινή γνώμη εν όψει ενός εξαιρετικού και έκτακτου γεγονότος). Γίνεται δεκτό ότι τα πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα και τα οποία δεν είναι μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι με στενή έννοια, αλλά όλα τα πρόσωπα στα οποία έχει ανατεθεί νομίμως ή έστω και προσωρινά η άσκηση υπηρεσίας δημόσιας, δημοτικής ή κοινοτικής ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, μπορεί να γίνουν αντικείμενο συζήτησης τρίτων που δικαιολογεί τη δημιουργία δημοσίου ενδιαφέροντος γύρω από το πρόσωπό τους, το οποίο οφείλει να ανέχεται ο θιγόμενος.

Το ΕΔΔΑ προσπαθεί να εξισορροπήσει την ελευθερία του τύπου και την προστασία της ιδιωτικότητας με το δικαίωμα ενημέρωσης του κοινού. Η ύπαρξη πραγματικού ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση σχετικά με δημόσια πρόσωπα δικαιολογεί και την επέμβαση στον ιδιωτικό τους βίο αναφορικά με γεγονότα που επιβεβαιώνουν ή όχι τη δημόσια ζωή τους. Επομένως, ο συσχετισμός πληροφοριών του ιδιωτικού βίου ενός δημοσίου προσώπου με ένα γεγονός που αντικειμενικά ενδιαφέρει την κοινή γνώμη, όπως ένα γεγονός της σύγχρονης ιστορίας, θα μπορούσε να δικαιολογήσει την

---

²⁵ Βλ. Καράκωστα, ό.π., 228, ο οποίος αναφέρει ότι «όποιος εκθέτει τις οικογενειακές του αντεγκλήσεις στην κοινή θέα, αποδέχεται την εκ μέρους τρίτων παρακολούθησή του»

²⁶ Π. Βογιατζή, Η φωτογραφία του νεογέννητου, το δικαστήριο του Στρασβούργου και το δικαίωμα «επί της ίδιας εικόνας», Σκέψεις με αφορμή την ΕΔΔΑ, *Reklos et Davourlis c. Grece*, ΔιΜΕΕ 2009,325.

επέμβαση στην προσωπικότητα του ατόμου. Δεν είναι τυχαίο ότι το ΕΔΔΑ με σειρά αποφάσεων του²⁷ μετατοπίζει τα όρια της προστασίας στο πλαίσιο της στάθμισης του σε βάρος της ιδιωτικότητας του προσώπου ακόμα και με την υποψία ύπαρξης θεματολογίας γενικού ενδιαφέροντος.

6. Η ενωσιακή διάσταση της ιδιωτικότητας.

Η ταχύτατη διάδοση του διαδικτύου, η ολοένα και μεγαλύτερη συμμετοχή ευρέων τμημάτων του πληθυσμού στην κοινωνία της πληροφορίας, σε συνδυασμό με τις επελθούσες τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής που μεσολάβησαν από την ψήφιση του, κατέστησαν φανερή την ανάγκη τροποποίησης του Κανονισμού 95/46/ΕΚ. Η συνεχής καταγραφή των πληροφοριών και η δυνατότητα κατηγοριοποίησης και ανεύρεσης μέσω λέξεων κλειδιών των εν λόγω πληροφοριών από τις μηχανές αναζήτησης σε χρονικά απομακρυσμένο σημείο από την πηγή του γεγονότος ή την σχετικότητα της αναζήτησης ανέδειξε το πρόβλημα της συνεχούς διατηρησιμότητας και δημοσιοποίησης των δεδομένων των χρηστών χωρίς ημερομηνία λήξης στο ψηφιακό περιβάλλον, το οποίο φέρει πλέον τα χαρακτηριστικά της αβάστακτης μνήμης²⁸. Η ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ του δικαιώματος της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης, της ελευθερίας της πληροφορίας και της έκφρασης, οδήγησε στη θέσπιση σειράς δικαιωμάτων με τα άρθρα 15-22 του ΓΚΠΔ 679/2016 συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος

---

²⁷ Von Hannover κατά Γερμανίας (αρ. 2) προσφ. No 40660/2008 και 60641/2008, Antunes Emídio κατά Πορτογαλίας και Soares Gomes da Cruz κατά Πορτογαλίας (αριθ. προσφ. 75637/13 και 8114/14), απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2019.

²⁸ Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, 2014, σ. 19.

του χρήστη στη διαγραφή των προσωπικών του δεδομένων που απασχόλησε ήδη το ΔΕΕ, το οποίο στα πλαίσια της ερμηνείας της Οδηγίας ακόμα, αποδέχθηκε την αναγνώριση στο πρόσωπο του υποκειμένου των δεδομένων του δικαιώματος να ζητήσει την διαγραφή των δεδομένων του από τους καταλόγους των μηχανών αναζήτησης, υπό την στάθμιση όμως του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού, εφόσον πρόκειται για πρόσωπο που διαδραματίζει ρόλο στον δημόσιο βίο²⁹.

Δυνάμει της αιτιολογικής σκέψης 153 του Κανονισμού προβλέπεται ότι το δίκαιο των κρατών μελών θα πρέπει να συμφιλιώνει τους κανόνες που διέπουν την ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης, περιλαμβανομένης της δημοσιογραφικής, πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή και λογοτεχνικής έκφρασης, με το δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δυνάμει του παρόντος κανονισμού. Η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μόνο για δημοσιογραφικούς σκοπούς ή για σκοπούς πανεπιστημιακής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης θα πρέπει να υπόκειται σε παρεκκλίσεις ή εξαιρέσεις από ορισμένες διατάξεις του παρόντος κανονισμού, εφόσον είναι αναγκαίο για να συμβιβασθεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Επομένως, τα κράτη μέλη θα πρέπει να θεσπίσουν νομοθετικά μέτρα που να προβλέπουν τις αναγκαίες εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις για την εξισορρόπηση των εν λόγω θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να θεσπίσουν τέτοιες εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις σχετικά με τις γενικές αρχές, τα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων, του

---

²⁹ ΔΕΕ, C-131/12, Google Spain SL και Google Inc. κατά Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) και Mario Costeja González, σκέψη 99.

υπευθύνου επεξεργασίας και του εκτελούντος την επεξεργασία, τη διαβίβαση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς, τις ανεξάρτητες εποπτικές αρχές, τη συνεργασία και τη συνεκτικότητα και ειδικές περιπτώσεις επεξεργασίας δεδομένων. Όταν οι εν λόγω απαλλαγές ή παρεκκλίσεις διαφέρουν από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, θα πρέπει να εφαρμόζεται το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας. Για να ληφθεί υπόψη η σημασία του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης σε κάθε δημοκρατική κοινωνία, είναι απαραίτητο να ερμηνεύονται διασταλτικά οι έννοιες που σχετίζονται με την εν λόγω ελευθερία, όπως η δημοσιογραφία.

Πρέπει να σημειωθεί ότι κατ' εφαρμογή του Κανονισμού εκδόθηκε ο Ν. 4624/2019 για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με μια παράδοση προσθήκη. Σύμφωνα με την διάταξη του αρ. 28 παρ. 2 του ανωτέρω νόμου προβλέπεται πλέον ότι στον βαθμό που είναι αναγκαίο να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς, και για σκοπούς ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης δεν εφαρμόζεται: α) το Κεφάλαιο II του ΓΚΠΔ «Αρχές», εκτός από το άρθρο 5, β) το Κεφάλαιο III του ΓΚΠΔ «Δικαιώματα του Υποκειμένου», γ) το Κεφάλαιο IV του ΓΚΠΔ «Υπεύθυνος επεξεργασίας και εκτελών την επεξεργασία», εκτός από τα άρθρα 28, 29 και 32, δ) το Κεφάλαιο V του ΓΚΠΔ «Διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα προς τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς», ε) το Κεφάλαιο VII του ΓΚΠΔ «Συνεργασία και συνεκτικότητα και στ) το Κεφάλαιο IX του ΓΚΠΔ «Διατάξεις που αφορούν ειδικές περιπτώσεις επεξεργασίας». Παρατηρώντας την εν λόγω

διάταξη βλέπουμε τον Έλληνα νομοθέτη να επιλύει την ανάγκη συμβιβασμού μεταξύ αντικρουόμενων μεταξύ τους δικαιωμάτων με την πλήρη υπέρσχυση της ελευθερίας της έκφρασης έναντι της ιδιωτικότητας των φυσικών προσώπων. Σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης κατά την επεξεργασία δεδομένων, δηλαδή ακόμα και τη δημοσιοποίηση για δημοσιογραφικούς σκοπούς δεν εφαρμόζονται οι γενικές αρχές του ΓΚΠΔ, δηλαδή η νομιμότητα, αντικειμενικότητα ή διαφάνεια των δεδομένων που υφίστανται επεξεργασία. Περαιτέρω εφόσον ολόκληρο το κεφάλαιο που αναφέρεται στα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων, δηλαδή η εναντίωση στην επεξεργασία, το δικαίωμα πρόσβασης, το δικαίωμα περιορισμού, ή το δικαίωμα στη λήθη δεν ισχύουν κατά την επεξεργασία για δημοσιογραφικούς σκοπούς. Η κακότεχνη διατύπωση της διάταξης σημαίνει ότι το ίδιο το γράμμα της διατύπωσής της επιβάλλει ότι οι εν λόγω εξαιρέσεις, οι οποίες στην πράξη καταργούν το σύνολο σχεδόν των δικαιωμάτων των πολιτών, δεν εφαρμόζονται όταν το πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, που προβαίνει στην επεξεργασία είναι δημοσιογράφος, αλλά εάν η ίδια η επεξεργασία γίνεται για δημοσιογραφικούς σκοπούς. Πέρα από το γεγονός ότι δεν οριοθετείται σε καμία διάταξη τυπικού νόμου ποιοι ορίζονται ως δημοσιογραφικοί σκοποί, είναι ασαφές εάν οποιαδήποτε δημοσιοποίηση πληροφοριών που αφορούν προσωπικά δεδομένα των πολιτών εντάσσεται στην εν λόγω διάταξη και στις αποκλίσεις που καθιερώνει. Δημοσιογραφικούς σκοπούς ενδέχεται να επιτελεί και ένας ραδιοφωνικός παραγωγός, ένας εκπρόσωπος τύπου ενός πολιτικού κόμματος ή ακόμα και ένας δικηγόρος. Τέλος, είναι τουλάχιστον αμφίβολο εάν η διακριτική ευχέρεια που παρέχει ο Κανονισμός στα κράτη-μέλη για την στάθμιση μεταξύ του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και στην ιδιωτικότητα των φυσικών προσώπων εκτείνεται μέχρι την πλήρη εξαίρεση της εφαρμογής των θεμελιωδών αρχών του Κανονισμού στο

πεδίο της δημοσιογραφικής επεξεργασίας και στην προστασία του ιδιωτικού βίου που διασφαλίζει το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, ανεξαρτήτως της ενωσιακής νομοθεσίας.

7. Η ηλεκτρονική διάσταση της δημοσιογραφίας.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν άφησαν ανεπηρέαστο ούτε τον κλασικό υπέρμαχο της ελευθερίας του λόγου: την λειτουργία της δημοσιογραφίας και της εκφοράς των ειδήσεων, νέων και πληροφοριών. Η παραδοσιακή δημοσιογραφία και τα ειδησεογραφικά και ενημερωτικά συγκροτήματα, τηλεοπτικοί σταθμοί και έντυπος τύπος, στηρίχθηκαν στο μοντέλο ενημέρωσης ενός-προς πολλούς. Στο τυπικό παράδειγμα της εφημερίδας, η συλλογή των πληροφοριών και η διεξαγωγή της δημοσιογραφικής έρευνας υπόκειται σε μια αλληλουχία εκδοτικών αποφάσεων³⁰ σχετικά με το ποια πληροφορία θα μεταδοθεί ή ποια θα μείνει στο σκοτάδι της λήθης. Η πληροφορία όμως κινείται μονόπλευρα, από τον δημοσιογράφο διαμέσου του εκδότη προς τους αναγνώστες ή τηλεθεατές.

Το διαδίκτυο γενικά και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ειδικότερα κατέστησαν το επιχειρηματικό μοντέλο προβληματικό, με αποτέλεσμα την μετατροπή πολλών ειδησεογραφικών οργανισμών σε προβληματικές ως προς την βιωσιμότητα τους επιχειρήσεις με προφανή αποτελέσματα στην πολυφωνία των μέσων ενημέρωσης και επίσης μετέβαλλαν δραστικά το μοντέλο μετάδοσης και πρόσβασης στην πληροφορία. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λειτουργούν ως σύστημα μετάδοσης

---

³⁰ M. Godwin, *Cyber rights : defending free speech in the digital age*, New York : Times Books 1998, σελ. 8.

πολλών-προς πολλούς και με την εξαίρεση της λογοκρισίας της ίδιας της πλατφόρμας, δεν βασίζονται σε καμία ιεραρχική ή εκδοτική εξάρτηση. Οι πλατφόρμες αποτελούνται από πολλές φωνές, με διαφορετική εκφορά του λόγου και τρόπο μετάδοσης, με την πληροφορία να ρέει προς πολλαπλές κατευθύνσεις ταυτόχρονα. Τον ρόλο του διηθητικού φίλτρου που έπαιζε ο εκδότης έχει πλέον αναλάβει ο χρήστης, ο οποίος μπορεί να είναι ταυτόχρονα τόσο ανταποκριτής όσο και αποδέκτης της πληροφορίας και μάλιστα ταυτόχρονα. Η ίδια η διάκριση μεταξύ αναγνώστη και δημοσιογράφου είναι πλέον ρευστή και δυσδιάκριτη στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης- με όχι πάντα θετικές συνέπειες.

Το κίνητρο του να είναι κάποιος χρονικά πρώτος στην μετάδοση κάποιας αξίας ενδιαφέροντος για το κοινό πληροφορίας παραμένει βαθιά ριζωμένη σε κάθε αίθουσα σύνταξης και πιεστήριο εφημερίδας³¹. Το καινοτόμο που πρόσφεραν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε μια αδηφάγα για πληροφορίες κοινωνία, ήταν η αμεσότητα της ανάρτησης της πληροφορίας από τον οποιονδήποτε πολίτη, ακόμα και σε βάρος του διεξοδικού ελέγχου του περιεχομένου της. Με χαρακτηριστικά παραδείγματα την βομβιστική επίθεση στο μαραθώνιο της Βοστώνης στις ΗΠΑ ή την ανακοίνωση της θανάτωσης του Οσάμα Μπιν Λάντεν στο Twitter, η επιδίωξη της ταχύτητας μας απέδειξε ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι πλέον απλά μια πλατφόρμα έκφρασης των νέων. Είναι πρωτογενής πηγή ειδήσεων ακόμα και για τους επαγγελματίες δημοσιογράφους και εκδότες. Την βομβιστική επίθεση στην Βοστώνη ακολούθησε -πέρα από την αρχική δημοσίευση στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης πριν την αναφορά του γεγονότος στα τηλεοπτικά

---

³¹ Louis W. Tompros, Richard A. Crudo, Alexis Pfeiffer, Rahel Boghossian, The constitutionality of criminalizing false speech made on social networking sites in a post-Alvarez, social media-obsessed world, Harvard Journal of Law & Technology Vol. 31 No 1 (2017), σελ. 76

δελτία ειδήσεων- μια συνεχής ομοβροντία μηνυμάτων στο Twitter από δημοσιογράφους και μη, σχετικά τόσο με τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές όσο και με την ταυτότητα και τον αριθμό των δραστών, δυσχεραίνοντας την ίδια την διαλεύκανση του αδικήματος από τις αστυνομικές αρχές. Αντίστοιχα, η ανακοίνωση του θανάτου του Ο. Μπιν Λάντεν πρώτα διέρρευσε στο Twitter, παρά σε μια παραδοσιακή εφημερίδα και κατόπιν ανακοινώθηκε επίσημα από τις αμερικανικές αρχές³².

Ως εκ τούτου η ταχύτητα της μετάδοσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μετατρέπει τον κάθε πολίτη σε οιονεί δημοσιογράφο, με τα αρνητικά και τα θετικά της εν λόγω διαπίστωσης. Το πρόβλημα πλέον δεν είναι η ποσότητα των ειδήσεων ή η πρόσβαση σε αυτές η οποία και προσφέρεται σε υπερπληθώρα, αλλά η διήθηση της ποιοτικής και αντικειμενικής είδησης. Αν κάποτε η δυσκολία έγκειτο στο ίδιο το γεγονός της δυνατότητας πραγματοποίησης του περιεχομένου της έκφρασης, πλέον το πρόβλημα έχει μετατοπιστεί στην δυσκολία του να αποτελέσει η έκφραση αντικείμενο προσοχής. Εν κατακλείδι η δημοσιογραφία όχι μόνο έχει μετακομίσει μερικώς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και η ίδια η έννοια του δημοσιογράφου και του δημοσιογραφικού λόγου έχει μετατραπεί σε μια έννοια εύπλαστη στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης³³.

---

³² M. Ammori, The “new” New York Times: free speech lawyering in the age of Google and Twitter, Harvard Law Review [Vol. 127:2259, 2014], σελ. 2265.

³³ Α. Ασκητής, Η ελευθερία της έκφρασης στο διαδίκτυο: η προβληματική του δικαιώματος σε σχέση με την ελευθερία της πρόσβασης στην πληροφορία και η σύγκρουση με την ιδιωτικότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, υπό δημοσίευση.

8. Η κριτική κατά των δημοσίων προσώπων και η οριοθέτηση της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με την προστασία της τιμής στην ελληνική έννομη τάξη.

Το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και του τύπου βρίσκει την πληρέστερη αποτύπωση του στην άσκηση κριτικής έναντι των δημοσίων προσώπων. Η θεσμική εγγύηση, τον ρόλο της οποίας καλείται να επιτελέσει ο τύπος, αποτυπώνεται μέσω της άσκησης αιχμηρής και ενίοτε σκληρής κριτικής έναντι των δημοσίων προσώπων. Η ανάγκη συμμετοχής των πολιτών στην δημόσια σφαίρα, η υποχρέωση πληροφόρησης του κοινού, η ενίσχυση του δημοσίου διαλόγου αλλά και η λογοδοσία των δημοσίων αρχών έναντι της κοινωνίας αποτελούν συστατικά στοιχεία του δημοκρατικού πολιτεύματος³⁴. Η υποχρέωση αυτή όμως δεν συνεπάγεται κάποιο εκ των προτέρων optimum της ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου έναντι άλλων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, αν και η νομολογία του Στρασβούργου αναγνωρίζει το δικαίωμα στην προκλητικότητα και στην υπερβολή κατά την άσκηση κριτικής. Αντίθετα κατά την ελληνική νομολογία³⁵ η άσκηση της ελευθερίας αυτής δεν αποτελεί αυτοσκοπό και δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου κάποιο τεκμήριο συνταγματικής υπεροχής³⁶.

Η περίπτωση η οποία αποτελεί το πεδίο της συνεχούς σύγκρουσης του δικαιώματος στην ελευθερία του τύπου αποτελεί το δικαίωμα στην προστασία της προσωπικότητας του δημοσίου προσώπου, η οποία σε περίπτωση σύγκρουσης καταλήγει σε ποινικές ευθύνες, δυνάμει των αρ.

---

³⁴ Χ. Ακριβοπούλου, Η κριτική των δημοσίων προσώπων ως εγγύηση της δημοκρατικής αποστολής του τύπου, ΔιΜΕΕ, 4/2015, σελ. 559.

³⁵ ΠΠΡ ΑΘ 4034/2015, ΑΠ 7070/2010, ΕφΑΘ 5015/2012, ΑΠ 10/2011, ΑΠ 1496/2009, ΠΠΡ ΑΘ 669/2010, ΠΠΡ ΑΘ876/2007, ΠΠΡ ΑΘ 2071/2005

³⁶ Χ. Βρεττού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014, σελ. 32

361-363 του ΠΚ με την κατηγορία της δυσφήμισης και σε αστικές αγωγές αποκατάστασης με βάση το άρθρο 57 ΑΚ. Η στάθμιση μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων με βάση την αρχή της αναλογικότητας πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της πρακτικής εναρμόνισης μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων, με ελάχιστο όριο την διασφάλιση της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας³⁷.

Στις υποθέσεις δυσφήμισης κατά την άσκηση κριτικής, με την προστασία και την θεματολογική διάκριση να επεκτείνεται και στην δημοσιογραφική ελευθερία που ασκείται στο διαδίκτυο³⁸, εισέρχεται η αόριστη έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού στην πληροφόρηση ως κριτήριο στάθμισης. Η έννοια δεν αποτελεί στεγανό αλλά περιλαμβάνει οποιοδήποτε ζήτημα, δημοσίευση ή είδηση την οποία το κοινωνικό σύνολο έχει ένα βάσιμο και δικαιολογημένο ενδιαφέρον να πληροφορηθεί και το οποίο υποβοηθά την διαμόρφωση της κοινής γνώμης, με την θεματολογία να μην περιορίζεται σε πολιτικά ζητήματα αλλά να περιλαμβάνει κοινωνικά, αθλητικά ή καλλιτεχνικά θέματα. Ο προστατευτικός αυτός μανδύας δεν επεκτείνεται σε κάθε πολίτη αλλά αναγνωρίζεται νομολογιακά σε πρόσωπα που συνδέονται με την λειτουργία του τύπου και σε μέσα μαζικής ενημέρωσης, με την διαφοροποίηση του αρ. 15 Συντ. και την εξαίρεση των οπτικοακουστικών μέσων από την προστασία του αρ. 14 να αφορά το καθεστώς προηγούμενης αδειοδότησης και όχι τον περιορισμό ή την λογοκρισία του περιεχομένου της πληροφορίας³⁹. Η εξειδίκευση όμως

---

³⁷ Δ. Ζημιανίτης, Τα όρια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος των ΜΜΕ για πληροφόρηση του κοινού σχετικά με τα πρόσωπα της επικαιρότητας, ΠοινΔικ 3/2000, σελ. 297.

³⁸ Π. Βογιατζής, Η ελευθερία της έκφρασης στο Διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 3/2016, σελ. 375.

³⁹ Αντίθετα Ράϊκος Α., Δημόσια διοίκηση και διαφθορά : από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, 2006, σελ. 529

της συνταγματικής προστασίας παρέχεται με το αρ. 367 παρ. 1 ΠΚ οπότε ορίζεται η άρση του αδικού χαρακτήρα των αρ. 361-363 ΠΚ κατά την περίπτωση δυσμενών κρίσεων για επιστημονικές, καλλιτεχνικές ή επαγγελματικές εργασίες ή για την διαφύλαξη δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον. Η προστασία αυτή, η οποία αναγνωρίζεται ως ειδικός λόγος άρσης του αδικού σε περιπτώσεις δυσφήμισης⁴⁰, δεν είναι αυτονόητη και κατά την ρητή πρόβλεψη του αρ. 367 παρ. 2 ΠΚ δεν περιλαμβάνει τους ψευδείς ή παραπλανητικούς ισχυρισμούς.

Κριτήριο όμως της παρεχόμενης προστασίας της ελευθερίας για την αναγνώριση ενός *dubio pro libertate* υπέρ της ελευθερίας του τύπου αποτελεί το κριτήριο του θιγόμενου προσώπου. Η κατηγοριοποίηση εκκινεί από τα πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτούργημα τα οποία έχουν ήδη προβεί σε αυξημένη αυτό-προβολή στα ΜΜΕ και η δράση και η παρουσία τους στην κοινωνική σφαίρα είναι δεδομένες λόγω της δημόσιας ιδιότητας τους, τα οποία οφείλουν να ανέχονται μεγαλύτερη και διεισδυτικότερη ματιά στα πεπραγμένα τους που αφορούν τη δράση τους στο δημόσιο *forum*⁴¹. Η άσκηση σφοδρής και δριμείας κριτικής των δημοσίων προσώπων είναι ακριβώς η ουσία της αποστολής του τύπου και της δημοσιογραφίας. Αντίθετα, πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας αποτελούν τα πρόσωπα τα οποία, καίτοι δεν έχουν δημόσιο αξίωμα, οι επιδόσεις τους είτε αυτές είναι καλλιτεχνικές, επαγγελματικές, επιστημονικές ή αθλητικές παρουσιάζουν ένα αυξημένο επίπεδο αναγνωρισιμότητας και ο βαθμός της έκθεσης τους, ως απόρροια του αυτοκαθορισμού τους στην κοινωνική σφαίρα τους υποχρεώνει να

---

⁴⁰ Ι. Καρακώστα, Προσωπικότητα και Τύπος, Εκδ. Σάκκουλα, 1997, σελ. 72.

⁴¹ Χ. Ακριβοπούλου, όπ.π. σελ. 564, D. Milo, *Defamation and Freedom of speech*, Oxford University Press, 2008, sel. 96 επ.

ανέχονται σε μεγαλύτερο βαθμό την διείσδυση του τύπου, με αποτέλεσμα να αναγνωρίζεται στα θέματα που αφορούν τα εν λόγω πρόσωπα η δυνατότητα ύπαρξης ενός γενικού ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση⁴². «Πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας» αντίθετα αποτελούν τα πρόσωπα τα οποία απασχολούν την δημόσια σφαίρα ενόψει κάποιου εξαιρετικού γεγονότος. Κοινή συνισταμένη και διαχωρισμός με τον απλό ιδιώτη είναι η υποχρέωση της αυξημένης ανοχής σε κριτική η οποία μπορεί να είναι σφοδρή ή ακόμα και ο περιορισμός της ιδιωτικότητας τους εφόσον η θεματολογία της επέμβασης κρίνεται *ad hoc* ότι εντάσσεται στα ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος. Η ενσυνείδητη ή στις περιπτώσεις των προσώπων σχετικής επικαιρότητας μη ενσυνείδητη, επιλογή του προσώπου για αυτοέκθεση καθιστά εύλογη και αναμενόμενη και καταρχήν θεμιτή την άσκηση κριτικής από τον τύπο.

Η σώρευση των κριτηρίων του θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος και της ιδιότητας του θιγόμενου προσώπου δεν είναι απαραίτητη για την υπερίσχυση του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης και η αναγνώριση της πλήρωσης ενός εκ των δύο κριτηρίων γίνεται κατά περίπτωση δεκτή από την νομολογία⁴³, σε συνδυασμό με το γενικότερο πλαίσιο της επίμαχης κριτικής. Η κριτική όμως που ασκείται στα δημόσια πρόσωπα τελεί υπό την εγγύηση της καλής πίστης και της τήρησης των δεοντολογικών τύπων του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, ως προαπαιτούμενων για την παροχή της συνταγματικής προστασίας του αρ. 14 παρ.1 Συντ. Η ελληνική έννομη τάξη όμως δεν αναγνωρίζει την θεσμική πλευρά της αποστολής του τύπου άνευ ετέρου. Αντίθετα, δεν

---

⁴² Βλ. ΑΠΔΠΧ 39/2007

⁴³ Χ. Βρεττού, ο.π., σελ. 184-185

είναι σπάνια η κριτική κατά των ΜΜΕ από την δικαστική εξουσία⁴⁴ σε σημείο που η λειτουργία του τύπου να εκλαμβάνεται περισσότερο ως πηγή κινδύνου για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών παρά ως εγγύηση της απρόσκοπτης λειτουργία της δημοκρατίας μέσω της ενημέρωσης της κοινής γνώμης και της εμφύσησης του ενδιαφέροντος για την συμμετοχή στα κοινά. Απόρροια αυτής της οπτικής είναι η υποχρέωση απόδειξης από πλευράς του τύπου για την άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης η οποία πραγματώνει την προσβολή της τιμής ενός θιγόμενου προσώπου, να πραγματοποιείται με την υποχρέωση απόδειξης ύπαρξης επικείμενου κινδύνου, ο οποίος να συνίσταται στο ενδεχόμενο βλάβης του κοινωνικού συνόλου λόγω της μη δραστηριοποιήσεως των ΜΜΕ προς αποτροπή του, ο κίνδυνος να μην μπορεί να αποτραπεί με άλλο μέσο, παρά μόνο με την επέμβασή τους και την ενδεχόμενη προσβολή των σφαιρών της προσωπικότητας και τέλος η αξία του πλησσομένου εννόμου αγαθού της προσωπικότητας να μπορεί να εκτιμηθεί ως τουλάχιστον ανάλογη προς την αξία του απειλούμενου αγαθού, δηλαδή του δημοσίου ενδιαφέροντος για πληροφόρηση. Μάλιστα το βάρος της απόδειξης δεν διαφοροποιείται δικονομικά με την ύπαρξη τεκμηρίου υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης, αλλά απαιτείται η συνδρομή των προϋποθέσεων μέσω της προβολής αυτοτελούς ισχυρισμού εκ μέρους του κατηγορουμένου.

Η ύπαρξη δικαιολογημένου ενδιαφέροντος σε σχέση με την ελευθερία της τιμής του προσώπου οδηγεί στην λύση υπέρ του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης στην σύγκρουση των δικαιωμάτων. Η πλήρης επαλήθευση της αλήθειας όμως του δημοσιεύματος δεν είναι πάντα εφικτή και εκ των προτέρων προφανής

---

⁴⁴ Δ. Ζημιανίτης, ό.π., σελ. 308.

και κατά συνέπεια δεν είναι σπάνια η δημοσίευση ειδήσεων, οι οποίες και ενδέχεται να αποδειχτούν ψευδείς. Εφόσον κατά την δημοσίευση της είδησης ενυπήρχε στον δράστη το στοιχείο του άμεσου δόλου τότε η επέκταση της συνταγματικής προστασίας ως λόγος άρσης του αδίκου είναι προφανώς αδύνατη. Το πρόβλημα έγκειται όμως εάν ο δημοσιογράφος τελούσε σε ανυπαίτια άγνοια για το ψευδές της δημοσίευσης στην οποία και προέβη. Κριτήριο στάθμισης για την αποδοχή της επέκτασης της συνταγματικής προστασίας είναι η εκ μέρους του δημοσιογράφου τήρηση των συναλλακτικών υποχρεώσεων προστασίας του προσώπου⁴⁵, με το καθήκον αληθείας να αποτελεί την κορωνίδα της προστασίας. Κατά συνέπεια επιβάλλεται ο πριν την δημοσίευση έλεγχος της αλήθειας των πληροφοριών και η επίδειξη της δέουσας επιμέλειας και προσοχής. Άρα δεν απαιτείται εξ αρχής η απόλυτη ακρίβεια αλλά επαρκεί η καταβολή της προσπάθειας του τύπου να διασταυρώσει την αλήθεια των γεγονότων που θα παρουσιάσει ως αληθή. Η μη τήρηση όμως των ως άνω υποχρεώσεων μετατρέπει την άγνοια για το ψευδές της είδησης σε υπαίτια και ενεργοποιεί την αδικοπρακτική και ενδεχομένως και ποινική ευθύνη του τύπου. Η λεπτή στάθμιση με βάση την αρχή της αναλογικότητας έρχεται σε ακραία όρια όταν ο δημοσιογράφος τελώντας σε καλή πίστη, έχοντας τηρήσει την συνθήκη του καθήκοντος αληθείας, αδυνατεί να διασταυρώσει πέραν πάσης αμφιβολίας την αλήθεια ή μη της πληροφορίας του και προβαίνει σε δημοσίευση αυτής έχοντας κατά την άποψή του επαρκείς ενδείξεις για το αληθές αυτής και αυτή αποδεικνύεται εκ των υστέρων ψευδής⁴⁶. Η σύμφωνη με τη θέση της συνταγματικής εγγύησης της θέσης του τύπου

---

⁴⁵ Ι. Καρακώστα, Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου, ΔιΜΕΕ, 2008, σελ. 154.

⁴⁶ ΕφΑθ 6612/2002.

ως θεσμού απάντηση στο ως άνω ερώτημα επιβάλλει την προστασία της γνώμης κατά το αρ. 14 παρ.1, εφόσον ο σκοπός της δημοσίευσης εκκινεί από την διάθεση του δημοσιογράφου για αποτύπωση της αλήθειας ακόμη και αν το τελικό αποτέλεσμα της δημοσίευσης βασίζεται σε γεγονότα με συστατικό τους στοιχείο την αβεβαιότητα της εκ των προτέρων εξακρίβωσης τους.

Βασική διάκριση που καθορίζει όμως το εύρος της παρεχόμενης προστασίας αποτελεί το είδος της επίδικης δήλωσης και το σύνολο του δημοσιεύματος και όχι αποκλειστικά οι μεμονωμένες επίδικες εκφράσεις όπως συχνά δέχεται η νομολογία των δικαστηρίων⁴⁷. Όπως αναγνωρίζει και το ΕΔΔΑ η υποχρέωση του τύπου να αποδείξει την αλήθεια των δημοσιευμάτων του έγκειται στην διάκριση της δημοσίευσης ως είδησης ή αξιολογικής κρίσης. Ένα πραγματικό γεγονός δύναται να επαληθευτεί με αντικειμενικά κριτήρια, ενώ η διατύπωση γνώμης κατά την άσκηση κριτικής είναι αναπόδεικτη ως μέρος της ελευθερίας διαμόρφωσης γνώμης με συνέπεια την υποχρέωση απόδειξης ύπαρξης αποκλειστικά των γεγονότων που οδηγούν στην διατυπωθείσα κρίση του και στην καλή του πίστη για την επέλευση αυτών των γεγονότων. Η υποχρέωση απόδειξης της αλήθειας των αξιολογικών ισχυρισμών και της γνώμης για την ασκηθείσα κριτική όχι μόνο δεν αποτελεί προαπαιτούμενο της συνταγματικής προστασίας αλλά αποτελεί ευθεία προσβολή στον πυρήνα του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης⁴⁸.

Η αναγνώριση όμως της δημοσίευσης ως αξιολογικής κρίσης, στην οποία η πτυχή της ελευθερίας της έκφρασης είναι αυξημένη, δεν επαρκεί

---

⁴⁷ Χ. Ακριβοπούλου, Η κριτική δημοσίων προσώπων ως εγγύηση της δημοκρατικής αποστολής του τύπου, ΔιΜΕΕ 4/2015, σελ. 567-569.

⁴⁸ Χ. Ακριβοπούλου, ό.π., σελ. 567, ΕΔΔΑ Schwabe v Austria, 28.8.1992.

για την άρση του άδικου χαρακτήρα μιας δημοσίευσης με επικριτικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση υπέρβασης του αναγκαίου μέτρου, κατά την οποία ο εύλογος σκοπός του καθήκοντος ενημέρωσης δύναται να πραγματοποιηθεί με χρήση λιγότερο αιχμηρών εκφράσεων τότε αναγνωρίζεται ειδικός σκοπός εξύβρισης⁴⁹. Η έννοια, η οποία υπόκειται στον αναιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου ως αόριστη έννοια, συνίσταται στην χρήση εκφράσεων που δεν ήταν απολύτως αναγκαίες για την έκφραση των απόψεων του δράστη και η χρήση τους πραγματοποιήθηκε με αποκλειστικό σκοπό την εξύβριση του θιγόμενου προσώπου, ο οποίος είχε την δυνατότητα μετάδοσης του μηνύματός του με λιγότερο αιχμηρές εκφράσεις γεγονός που καθιστά την πραγμάτωση της προσβολής δυσανάλογη προς το προστατευόμενο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου, καθώς το ύφος του δημοσιεύματος υπερέβαινε το αντικειμενικά αναγκαίο μέτρο σε σχέση με τον σκοπό της δημοσίευσης και το δικαιολογημένο συμφέρον του κοινού για πληροφόρηση. Η προβληματικότητα της εν λόγω ερμηνευτικής προσέγγισης δεν είναι προφανής εκ πρώτης όψεως. Η έννοια του ειδικού σκοπού εξύβρισης καταρχήν μεταθέτει το βάρος της απόδειξης του ‘αντικειμενικά αναγκαίου’ στον δημοσιογράφο, ο οποίος καλείται εμμέσως κατά τον τρόπο αυτό να αιτιολογήσει όχι μόνο την αλήθεια των γεγονότων τα οποία οδηγούν στην διαμόρφωση της έστω και οξείας ή ακραίας κριτικής του, αλλά και το ύφος το οποίο χρησιμοποίησε αποδεικνύοντας ο ίδιος την απόλυτη αναγκαιότητα της χρήσης των επίδικων εκφράσεων ως όρο νομιμότητας της γραφής του. Το μη αναγκαίο όμως δεν είναι πάντα και δυσανάλογο⁵⁰. Με τον τρόπο αυτό η

---

⁴⁹ Χ. Βρεττού, ό.π., σελ. 261.

⁵⁰ Π. Καποτάς, Ελευθερία έκφρασης και δικαίωμα στην κριτική διά του τύπου. Δημοσιογραφική ελευθερία και επιτρεπτοί περιορισμοί. σελ. 515-6

ελληνική δικαιοσύνη εκκινεί από την ανάγκη διαπίστωσης αν το ύφος του δημοσιεύματος εντάσσεται σε ένα minimum επέμβασης στην τιμή και στην υπόληψη θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τη διεξαγωγή του πολιτικού διαλόγου ακόμα και με φράσεις εμπρηστικές, το οποίο εκφράζει το δικαίωμα στην ελευθερία του τύπου, υπαγορεύοντας εμμέσως και το περιεχόμενο του δημοσιογραφικού λόγου. Με τον τρόπο αυτό και την διαμορφωμένη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων ο τύπος υποχρεώνεται σε μια ιδιότυπη αυτολογοκρισία, υπό την απειλή της ποινικής καταδίκης ή αγωγής για δυσφήμιση, που οδηγεί ακριβώς στο αποτέλεσμα το οποίο ο πυρήνας του αρ. 14 παρ.1 Συντ. έχει θεσπιστεί για να αποτρέψει. Το πάγωμα δηλαδή του λόγου και την αποφυγή εκφράσεων που θα προσβάλλουν το maximum του χώρου αναπνοής στην ελευθερία της έκφρασης που αναγνωρίζει η διάταξη του αρ. 14 παρ. 1 Συντ. στην έκφραση της κριτικής. Κατά λογική αλληλουχία δεν είναι σπάνια η καταδίκη της Ελλάδας ενώπιον του ΕΔΔΑ για παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης του αρ. 10 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

9. Τα κριτήρια του ΕΔΔΑ και η αυξημένη προστασία του τύπου.

Η ερμηνευτική θέση του δικαστηρίου του Στρασβούργου ακολουθεί καταρχήν την πάγια προσέγγιση της στάθμισης των αντικρουόμενων συμφερόντων σε περίπτωση σύγκρουσης προστατευόμενων δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας. Η εφαρμογή όμως της ad hoc στάθμισης δεν χαρακτηρίζεται από την εξισωτική στάθμιση των αντικρουόμενων δικαιωμάτων, δηλαδή της προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή, αλλά χρωματίζεται από την εφαρμογή του κριτηρίου της επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης, με

συνεκτίμηση του πλαισίου εκφοράς του λόγου και της αναλογικότητας του περιορισμού⁵¹. Η αναγνώριση της ύπαρξης επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης για την αναγνώριση της αναλογικότητας μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και του επιβαλλόμενου περιορισμού σε μια δημοκρατική κοινωνία συνεπάγεται καταρχήν την αυξημένη προστασία του δικαιώματος. Με τον τρόπο αυτό το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει τον ζωτικό ρόλο του τύπου ως δημόσιου φύλακα-σκύλου⁵² και αναγνωρίζει ένα μειωμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας κατά την επιβολή περιορισμών στην ελευθερία της έκφρασης στα εθνικά κράτη. Η προοιμικού⁵³ χαρακτήρα διατύπωση της 2^{ης} παραγράφου του άρθρου της Σύμβασης για το εύρος των θεμιτών περιορισμών κρίνεται διασταλτικά, με την πιθανότητα έγερσης του κινδύνου αυτολογοκρισίας από την πιθανή καταδίκη του τύπου για το περιεχόμενο, την μορφή ή το μέσο του δημοσιεύματος να βαραίνει την σκέψη του Δικαστηρίου και να οδηγεί στην προστασία ακόμα και καταχρηστικών μορφών έκφρασης⁵⁴.

Κριτήριο για την κρίση περί της αναγκαιότητας του περιορισμού του δικαιώματος και της συμβατότητας του με την ΕΣΔΑ είναι η θέση του προσφεύγοντος, η θέση του προσβαλλόμενου από την κριτική, ο χαρακτηρισμός του δημοσιεύματος από τα εθνικά δικαστήρια⁵⁵ στο πλαίσιο του οποίου και η κριτική που διατυπώθηκε και η ποινή που επιβλήθηκε από τα εθνικά δικαστήρια. Η τιμή του προσφεύγοντος παρόλο που απολαμβάνει προστασίας δυνάμει του αρ. 8 της ΕΣΔΑ εν

---

⁵¹ Α. Σισιλιανός, ό.π., σελ. 394-396.,

⁵² ΕΔΔΑ, *Handyside v The United Kingdom*, 7.12.1976.

⁵³ Ι. Σαρμά, 'Η δίκαιη ισορροπία'-Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018, σελ. 225.

⁵⁴ Ι. Σαρμά, ό.π., υπ. 53, σελ. 221.

⁵⁵ J. Flauss, ό.π., σελ. 817

τούτοις δεν τίθεται σε ad hoc στάθμιση με το δικαίωμα του αρ. 10, αλλά το δικαστήριο αρκείται στην διαπίστωση της αναλογικότητας του περιορισμού στην ελευθερία της έκφρασης με βάση την ύπαρξη της επιτακτικής κοινωνικής ανάγκης⁵⁶, η οποία εξ αποτελέσματος οδηγεί στον περιορισμό της προστασίας της προσωπικότητας⁵⁷. Στο πλαίσιο όμως αυτό αναγνωρίζεται στον δημοσιογράφο η απόλυτη ευχέρεια στην επιλογή του μέσου και της τεχνικής με τις οποίες θα αποτυπώσει τις ιδέες του,⁵⁸ οι οποίες μπορεί να προκαλούν ή ακόμα και να σοκάρουν⁵⁹, ως εγγύηση της πλουραλιστικής διαμόρφωσης της κοινής γνώμης.

Το κριτήριο του θιγόμενου προσώπου εφαρμόζεται από το Δικαστήριο για τον καθορισμό του εύρους και του περιεχομένου της ασκούμενης κριτικής, με τα δημόσια και ιδίως πολιτικά πρόσωπα να υποχρεούνται στην ανοχή σε προσβολές της τιμής τους αναφορικά με γεγονότα της δημόσιας δραστηριότητας τους, με την άσκηση οξείας κριτικής με χρήση ακόμα και δυσμενών χαρακτηρισμών. Η διαφοροποίηση αυτή δικαιολογείται από την ενσυνείδητη επιλογή των εν λόγω προσώπων να εισέλθουν στην αρένα της δημοσιότητας προς όφελος της ελευθερίας της πολιτικής αντιπαράθεσης που αποτελεί τον πυρήνα μιας δημοκρατικής κοινωνίας,⁶⁰ σε σημείο που η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση του Στρασβούργου να ομοιάζει με την κατηγορική προσέγγιση του ΑΔ. Τα επιτρεπτά όρια της κριτικής διευρύνονται ακόμα περισσότερο όταν η κριτική αφορά φορέα δημόσιας εξουσίας ή την

---

⁵⁶ Χ. Βρεττού, ό.π., σελ. 31

⁵⁷ ΕΔΔΑ, Von Hannover v Germany (No 2), 7.2.2012.

⁵⁸ ΕΔΔΑ, Jerslid v Denmark, 23.9.1994

⁵⁹ ΕΔΔΑ, Handyside v The United Kingdom, 7.12.1976.

⁶⁰ ΕΔΔΑ Ligens v Austria, 8.7.1996.

κυβερνητική εξουσία ή την τοπική αυτοδιοίκηση,⁶¹ επεκτείνοντας το επιτρεπτό της κριτικής ακόμα και έναντι συλλογικών δημοσίων οντοτήτων. Κατ' αναλογία με την ελληνική νομολογία η οποία και ακολουθεί την εν λόγω προσέγγιση αντλώντας την ερμηνευτική του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, το ΕΔΔΑ δεν κρίνει την έννοια του θιγόμενου με περιοριστική οπτική αλλά επεκτείνει την υποχρέωση ανοχής του προσώπου σε οξεία και δριμεία κριτική και σε πρόσωπα που δεν σχετίζονται με την πολιτική, με τον χαρακτηρισμό των προσώπων της επικαιρότητας⁶², με την αναγνώριση της εν λόγω ιδιότητας να επέρχεται με την είσοδο του πολίτη στον δημόσιο βίο, εκούσια ή μη.

Όρια αντίθετα αναγνωρίζονται στην κριτική στους δημοσίους υπαλλήλους οι οποίοι στο πλαίσιο των καθηκόντων τους απολαμβάνουν στενότερης προστασίας ως εγγύηση της εύρυθμης λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Στην εν λόγω κατηγορία και στην στενότερη ερμηνεία του όρου δημόσιο πρόσωπο εντάσσονται και οι δημόσιοι λειτουργοί, με τους ανώτατους αξιωματούχους ή δικαστικούς λειτουργούς να απολαμβάνουν αυξημένη προστασία ως απόρροια του περιορισμού του αρ. 10 παρ. 2 ως εγγύηση της ανεξάρτητης και εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης και της κρατικής μηχανής⁶³. Η έκταση της προστασίας όμως παρέχεται για το εύρος των υπηρεσιακών τους καθηκόντων ως προαπαιτούμενο της εμπέδωσης της εμπιστοσύνης του κοινού προς την δικαστική εξουσία. Αυτό βέβαια δεν συνεπάγεται ότι αντιστρέφεται πλήρως η στάθμη της παρεχόμενης προστασίας και μεταβάλλεται το κριτήριο της αναλογικότητας του περιορισμού σε

---

⁶¹ ΕΔΔΑ *Castells v Spain*, 23.4.1992, Loveland, *Political libels: A comparative Study*, 2000, σελ. 13.

⁶² ΕΔΔΑ, *Αυγή και Καρής κατά Ελλάδος*, 5.6.2008, *Λιοναράκης κατά Ελλάδος*, 5.7.2007

⁶³ Χ. Βρεττού, ό.π. σελ. 109.

σημείο της εξομοίωσης των εν λόγω προσώπων με τον απλό ιδιώτη, αλλά την στενή ερμηνεία του περιεχομένου της επιτρεπόμενης κριτικής, γεγονός που έχει οδηγήσει το ΕΔΔΑ σε αποφάσεις οι οποίες και παρά την ιδιαίτερη φύση του δικαστικού λειτουργήματος οδηγούν σε υπερίσχυση του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου. Εφόσον οι εν λόγω υπάλληλοι τελούν υπό την υπηρεσιακή τους ιδιότητα, το περιεχόμενο του λόγου θα κριθεί εκ νέου από την διαπίστωση της επιτακτικής ανάγκης του περιορισμού και της αναγκαιότητας του μέτρου σε μια δημοκρατική κοινωνία για θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος⁶⁴.

Αυξημένη βαρύτητα αντίθετα στην κρίση του δικαστηρίου για το επιτρεπτό του περιορισμού του λόγου αποτελεί η φύση της συνεισφοράς της κριτικής σε ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, το οποίο λαμβάνεται υπόψη αυτοτελώς και ανεξάρτητα από την ιδιότητα του θιγόμενου προσώπου⁶⁵. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμα και σε περίπτωση ιδιώτη, οπότε τα επιτρεπτά όρια της κριτικής είναι κατά κανόνα πιο περιορισμένα, η ελευθερία της έκφρασης υπερισχύει της τιμής του προσώπου όταν κατά την κρίση του Δικαστηρίου η κριτική εντάσσεται στο πλαίσιο της θεματολογίας γενικού ενδιαφέροντος, υπό την προϋπόθεση της τήρησης των ευθυνών που καθιερώνει η παρ. 2 αρ. 10 της ΕΣΔΑ, ήτοι της καλής πίστης του τύπου. Ως εκ τούτου ζητήματα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα ή κακής διαχείρισης δημοσίων κονδυλίων εντάσσονται πλήρως στο πλάτος της έννοιας, με όριο εξειδίκευσης την έννοιας υπό ευρύτατο φάσμα που περιλαμβάνει εν τέλει οποιοδήποτε θέμα εμπίπτει στο δικαιολογημένο ενδιαφέρον για πληροφόρηση της κοινωνίας και δεν περιορίζεται στην εν στενή έννοια

---

⁶⁴ ΕΔΔΑ Ρίζος και Ντάσκακας κατά Ελλάδος, 27.4.2004 Πασσαλάρης κατά Ελλάδος 4.7.2002.

⁶⁵ Egill Einarsson v Iceland, ΔιΜΕΕ, 1/2018, σελ.. 42-45

πολιτική θεματολογία⁶⁶, αλλά περιλαμβάνει και ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, όπως καλλιτεχνικά ή επιστημονικά θέματα, περιεχόμενο δικαστικών αποφάσεων ή περιστατικά χρήσης βίας από αστυνομικές δυνάμεις. Η νομολογία όμως του δικαστηρίου διακρίνει μεταξύ της ερευνητικής δημοσιογραφίας, τα όρια της οποίας είναι ευρύτερα⁶⁷ και της ψυχαγωγικής η οποία αποσκοπεί απλώς στην ικανοποίηση της περιέργειας της κοινής γνώμης. Ως εκ τούτου περιορίζει το εύρος της ελευθερίας του τύπου σε περιπτώσεις δημοσιοποίησης της ιδιωτικής ζωής των δημοσίων προσώπων, εκτός από τις σπάνιες περιπτώσεις που ακόμα και η ιδιωτικότητα του δημοσίου προσώπου αποτελεί ζήτημα γενικού ενδιαφέροντος που υπερισχύει του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικής ζωής του προσώπου για χάρη γνήσιου δημοσίου συμφέροντος, όπως η πορεία της υγείας ενός ανώτατου κυβερνητικού αξιωματούχου⁶⁸.

Η υποχρέωση καλής πίστης σε σχέση με το δεοντολογικό καθήκον της αλήθειας αποτελεί συστατικό στοιχείο της παροχής της αυξημένης προστασίας του άρθρου 10 παρ.1. Ως όριο της καλής πίστης αποτελεί το πρότυπο του συνετού επαγγελματία, με τήρηση της δημοσιογραφικής δεοντολογίας, η υποχρέωση διασταύρωσης των πηγών της κριτικής που επικαλείται ο δημοσιογράφος και η ύπαρξη επαρκών αποδείξεων για την αλήθεια των γεγονότων που προβάλλονται ως πραγματικά. Η νομολογία του ΕΔΔΑ αναγνωρίζει την επέκταση της προστασίας σε περίπτωση ύπαρξης αξιόπιστης έγκυρης πηγής, όπως δημόσιας αναφοράς ή έκθεσης κυβερνητικής υπηρεσίας, ακόμα και αν δεν κατέστη δυνατή η εκ των

---

⁶⁶ ΕΔΔΑ, *Sunday Times v United Kingdom*, 26.4.1979

⁶⁷ Ν. Αλιβιζάτος, *Ιδιωτικότητα και Δημοσιοποίηση, Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων*, ΔιΜΕΕ 2005, σελ. 16-17.

⁶⁸ Βλ. υπόθεση *Edition Plon κατά Γαλλίας*, 18.5.2004, όπου δημοσιοποιήθηκε η πορεία της υγείας του Προέδρου της Γαλλίας F. Mitterrand.

προτέρων επαλήθευση της αλήθειας των γεγονότων που επικαλείτο ο δημοσιογράφος κατά την άσκηση κριτικής κατά δημοσίων προσώπων,⁶⁹ εισάγοντας ένα τεκμήριο αποδοχής της καλής πίστης του δημοσιογράφου, με την αντίθετη εκδοχή να αποτελεί κατά την κρίση του ΕΔΔΑ υπονόμηση του ζωτικού ρόλου του τύπου ως δημοσίου φύλακα σε μια δημοκρατική κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι όσο πιο έντονο είναι το δημόσιο συμφέρον για έναν ανοιχτό και ευρύ δημόσιο διάλογο τόσο πιο έντονος είναι και ο επιτρεπτός βαθμός ελευθερίας του λόγου, ταυτόχρονα όμως όσο πιο έντονη είναι η προσβολή που επιφέρει η εκφορά του λόγου σε κάποιο άλλο προστατευόμενο αγαθό τόσο πιο πολλές απαιτήσεις θεμιτότητας της έκφρασης είναι αναγκαίες για την επίτευξη της δίκαιης ισοροπίας μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων⁷⁰. Κοινή συνισταμένη της νομολογίας του ΕΔΔΑ με τις αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων είναι η παροχή της δυνατότητας απάντησης στο πρόσωπο εναντίον του οποίου απευθύνεται η κριτική, μια αρχή που αποτυπώνεται και στο ίδιο το Σύνταγμα, σε αντίθεση με την νομολογιακή διάπλαση της αρχής από το δικαστήριο του Στρασβούργου. Συνοπτικά βαρύνουσα σημασία έχει ο σκοπός της διάδοσης της αλήθειας σύμφωνα με την αρχή της καλής πίστης παρά η απόλυτη και κάθετη ανάγκη επαλήθευσης του γεγονότος που προβάλλεται ως αληθές, με την απόδειξη μιας επαρκούς βάσης να αρκεί για την υπεροχή της προστασίας της ελευθερίας του λόγου προς όφελος του γενικού συμφέροντος και της εκτέλεσης του ρόλου του τύπου ως φύλακα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η αυταξία που περιέχει η αλήθεια δεν αναιρεί τον προβληματισμό που συνεισφέρει στον πολιτικό

---

⁶⁹ *Gorelishvili v Γεωργίας*, 5.6.2007.

⁷⁰ *Nix v Germany*, απόφαση της 13^{ης} Μαρτίου 2018 ,αρ. προσφυγής 35285/2016, Ι. Σαρμά, ό.π., σελ. 226.

διάλογο η διατύπωση μιας, ακόμα και δριμείας, κριτικής έστω και αν ο ισχυρισμός του πραγματικού γεγονότος που αποτελεί το γενεσιουργό της αίτιο δεν ανταποκρίνεται εν τέλει στην αλήθεια, εφόσον η βασιμότητα της πεποίθησης του συντάκτη προήλθε από την καλή πίστη και κατά συνέπεια είναι ικανή να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ενός ανοιχτού διαλόγου ευεργετικού για το κοινωνικό σύνολο.

Ο προβληματισμός περί της αλήθειας των γεγονότων όμως που αποτυπώνεται στην κριτική κατά των δημοσίων προσώπων δεν εκτείνεται στις αξιολογικές κρίσεις που διατυπώνονται στα πλαίσια της άσκησης της. Εφόσον οι ισχυρισμοί δεν αποτελούν κεκαλυμμένη απόπειρα προβολής ενός γεγονότος ως αληθινού, τότε η προστασία της αξιολογικής κρίσης δεν προϋποθέτει την εκπλήρωση κάποιου τεστ αλήθειας ή στάθμισης της πιθανότητας ύπαρξης της. Η υποχρέωση της απόδειξης της γνώμης, της εξωτερικής έκφρασης δηλαδή του δικαιώματος στην έκφραση και της εξωτερίκευσης του ενδιάθετου φρονήματος για οποιοδήποτε ζήτημα, προσβάλλει τον πυρήνα της προστασίας του αρ. 10 παρ.1. Οι ισχυρισμοί που αφορούν γεγονότα μπορούν να εξακριβωθούν με λογική βεβαιότητα. Η θεμελιώδης τομή μεταξύ αξιολογικής κρίσης-γνώμης και γεγονότος, παρά την θεωρητική καθαρότητα που προσδίδει στα κριτήρια του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, εν τούτοις δεν είναι απαλλαγμένη από πρακτικές δυσχέρειες στην εφαρμογή της⁷¹. Μια αξιολογική κρίση μπορεί να στηρίζει τον σχηματισμό της στην επίκληση ενός γεγονότος, και αντίστοιχα μια πληροφορία μπορεί να ενσωματώνει την αξιακή αποτίμηση του εκφραστή της πληροφορίας χωρίς να απωλέσει τον χαρακτήρα της ως γεγονός. Η έκφραση όμως της γνώμης συνεπάγεται ότι

---

⁷¹ Ι. Σαρμά, ό.π., σελ. 214-216.

από το σύνολο των απόψεων που μπορεί να υφίστανται για ένα ζήτημα η μία εξ αυτών θα είναι η ορθή, πράγμα που μετατρέπει όλες τις υπόλοιπες σε εσφαλμένες. Καμία άποψη όμως δεν μπορεί να είναι απόλυτα και a priori εσφαλμένη⁷². Η ορθοδοξία της πεποίθησης και η καθολικότητα της ορθότητας της γνώμης αντιτίθεται στον πλουραλισμό των απόψεων που πρέπει να εκφράζει μια δημοκρατική κοινωνία. Η άποψη είναι πάντα προορισμένη να είναι υποκειμενική γιατί ακριβώς αναπαριστά τον αυτοκαθορισμό και την διαφορετικότητα του κάθε ανθρώπου.

Το γεγονός όμως ότι η επαληθευσιμότητα της αξιολογικής κρίσης είναι πρακτικά αδύνατη δεν οδηγεί στην απόλυτη ασυλία της. Κατά συνέπεια η αναλογικότητα στην επέμβαση κατά την έκφρασή της παρέχεται εφόσον διαπιστώνεται ότι η κριτική δεν εδράζεται στην ύπαρξη μιας επαρκούς πραγματικής βάσης, γεγονός που την καθιστά υπερβολική⁷³ και οδηγεί στην αυξημένη προστασία της τιμής του προσώπου⁷⁴. Η ίδια η ύπαρξη μιας επαρκούς πραγματικής βάσης ως αόριστη έννοια ερμηνεύεται ευρέως από το ΕΔΔΑ προς όφελος της ελευθερίας της έκφρασης⁷⁵. Με τον τρόπο αυτό γεγονότα ήδη γνωστά στο ευρύ κοινό ή ισχυρισμοί κατά την διάρκεια του πολιτικού διαλόγου ή αντιπαράθεσης στοιχειοθετούν την αποδοχή της ύπαρξης του τεκμηρίου⁷⁶. Η προστασία της άποψης δεν καλύπτει μόνο την ευχάριστη ή την αποδεκτή γνώμη, αλλά και αυτές που προκαλούν αντίθεση ή

---

⁷² Gertz v Robert Welch Inc, 418 U.S., 323, 339 (1974).

⁷³ Χ. Βρεττού, ό.π., σελ. 254.

⁷⁴ Χ. Βρεττού, ό.π., σελ.252.

⁷⁵ Βλ. ΕΔΔΑ Καψής κατά Ελλάδος, αρ. προσφυγής 52137/12. Σκέψεις 32-33.

⁷⁶ ΕΔΔΑ, Feldek v Slovakia, 12.7.2001

αντίδραση και αναστάτωση.⁷⁷ Η παντελής έλλειψη οποιασδήποτε βάσης του ισχυρισμού οδηγεί αναπόφευκτα στην αναγνώριση της αναλογικότητας του περιορισμού και στην προστασία της τιμής του προσώπου.

Το πρόβλημα και η αντίθεση όμως των κρίσεων του ΕΔΔΑ με το ΑΔ είναι ότι ο καθορισμός της φύσης της δήλωσης εναπόκειται κατά κανόνα στα εθνικά δικαστήρια, με το εύρος εκτίμησης του κράτους να παραμένει μεγάλο. Δεν αποκλείεται βέβαια η αυθεντική ερμηνεία από το ΕΔΔΑ, στην οποία και το δικαστήριο σπάνια προβαίνει⁷⁸, γεγονός που εξηγεί και την φορμαλιστική ανάγνωση της διάκρισης- ή καλύτερα την απουσία αυτής- από τον ΑΠ, με λογικό επακόλουθο τις διαδοχικές καταδίκες της Ελλάδας από το δικαστήριο για μη εφαρμογή του κριτηρίου της διάκρισης κατά την στάθμιση της αναλογικότητας του περιορισμού του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης. Η τάση όμως του Δικαστηρίου είναι η παροχή ενός ευρύτατου περιθωρίου εκτίμησης στα εθνικά δικαστήρια στο ευαίσθητο πεδίο της σύγκρουσης μεταξύ των επιμέρους δικαιωμάτων, με την αυστηρή τήρηση δύο προϋποθέσεων⁷⁹: τα ίδια τα εθνικά δικαστήρια να έχουν προβεί στην απαιτούμενη κατά το ΕΔΔΑ στάθμιση μεταξύ των δικαιωμάτων, τελώντας σε γνώση της νομολογίας του δικαστηρίου και τηρώντας τα επί μέρους κριτήρια που απαρτίζουν την συλλογιστική του σε υποθέσεις ελευθερίας του λόγου αφενός και αφετέρου η εκτίμηση του ανεκτού της επέμβασης στο περιεχόμενο της έκφρασης σε μια δημοκρατική κοινωνία,

---

⁷⁷ Χ. Βρεττού, ό.π., με παράθεση ενδεικτικών παραδειγμάτων από την νομολογία του ΕΔΔΑ.

⁷⁸ Ε. Bardendt, Freedom of Speech, Έκδοση Β', 2005, σελ. 226.

⁷⁹ Ι. Σαρμά, ό.π., σελ.228.

μια προϋπόθεση η οποία κατά το ΕΔΔΑ παρουσιάζει και πλήρη αυτοτέλεια σε σχέση με την πρώτη.

10. Τα όρια της κριτικής σύμφωνα με την αμερικανική νομολογία και η αντιστροφή του βάρους απόδειξης.

Το σχεδόν απόλυτο του δικαιώματος στην ελευθερία του λόγου βρίσκει την πληρέστερη αποτύπωση του στα όρια της κριτικής των δημοσίων προσώπων⁸⁰. Το ΑΔ σε αντίθεση με το ΕΔΔΑ δεν προβαίνει σε μια ad hoc στάθμιση της ελευθερίας του λόγου στις περιπτώσεις σύγκρουσης με την προστασία της τιμής του θιγόμενου, που προκύπτουν κατά τις υποθέσεις δυσφήμισης, με την στάθμιση να λαμβάνει μια αρνητική χροιά στην νομολογία του ΑΔ⁸¹. Με την απόφαση σταθμό New York Times Co. v. Sullivan,⁸² το ΑΔ αναγνώρισε την υπερέχουσα θέση της ελευθερίας του λόγου έναντι της τιμής του δημοσίου προσώπου για ζητήματα της δημόσιας συμπεριφοράς του ακόμα και αν οι ισχυρισμοί αυτοί αποδεικνύονται ψευδείς, περιορίζοντας τη δυνατότητα διεκδίκησης αποζημιώσεων σε περιπτώσεις δυσφήμισης, με το δικαστήριο να επηρεάζεται από την ροπή της αμερικάνικης θεωρίας για διεύρυνση της προστασίας του λόγου⁸³. Η θέση αυτή του ΑΔ εξηγείται αφενός μεν από το γεγονός ότι η προστασία της προσωπικότητας και της τιμής δεν

---

⁸⁰ Σ. Τσακυράκης, Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ, 1997, σελ. 82 επ.

⁸¹ Α. Φωτιάδου, ό.π., σελ. 129.

⁸² New York Times Co. v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964)

⁸³ Με εμφανή επιρροή την θεωρία της απόλυτης ερμηνείας του δικαιώματος από τον Meiklojohn να υιοθετείται σε βασικά σημεία της απόφασης, S. Krislon, Supreme Court and Political Freedom, 1968, σελ. 103 επ.

αποτελεί ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα,⁸⁴ αφετέρου δε από το γεγονός ότι η προστασία του επαφίεται στην κυρίαρχη κρίση της κάθε Πολιτείας.

Η κύρια διαφοροποίηση σε σχέση με τους καθιερωμένους έως τότε⁸⁵ κανόνες του common law και της αντικειμενικής ευθύνης του δημοσιεύοντος⁸⁶ στο πεδίο της δυσφήμισης αποτελεί η αντιστροφή του βάρους απόδειξης μεταξύ του τύπου και του θιγόμενου προσώπου. Ο χώρος αναπνοής που χρειάζεται η ελευθερία της έκφρασης για να ευδοκιμήσει σημαίνει ότι η δυνατότητα της ψευδούς είδησης δεν είναι κάτι απίθανο στο πεδίο του πολιτικού και μη διαλόγου. Ο κίνδυνος του ψεύδους, όχι μόνο στο πεδίο του πολιτικού λόγου αλλά σε όλο το φάσμα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, δεν αποτελεί επαρκές δικαιολογητικό έρεισμα περιορισμού της ελευθερίας σε μια δημοκρατική κοινωνία, καθώς η αποδοχή και ο μετριασμός των κινδύνων σε πνεύμα ελευθερίας είναι η πρόκληση της δημοκρατίας⁸⁷.

Στο πλαίσιο της κατηγορικής στάθμισης η προστασία του ανοιχτού διαλόγου πάνω σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος επιβάλλει την εξ αρχής προνομιακή θέση του τύπου, ακόμα αν ο λόγος αυτός σοκάρει ή προκαλεί, με αποτέλεσμα η προστασία της 1^{ης} Τροποποίησης να παρέχεται a priori στον δημοσιογράφο ο οποίος προστατεύεται από

---

⁸⁴M. Tushnet, The First Amendment and Political Risk, *Journal of Legal Analysis*, Volume 4, Issue 1, 1 June 2012, σελ. 128, Whitman J.Q., The two Western Cultures of Privacy: Dignity versus Liberty, *Yale Law Journal*, 1151, 1163-1165 (2004).

⁸⁵ E. Zoller, ό.π., σελ. 888.

⁸⁶ G. Tucker, *Blackstone's commentaries : with notes of reference to the Constitution and laws of the federal government of the United States and of the commonwealth of Virginia : five volumes*, 1969.

⁸⁷ R. Dworkin. *Terror and the Attack on Civil Liberties*, *New York Review of Books*, 6.11.2003

αγωγές αποζημίωσης, εκτός αν ο θιγόμενος αποδείξει ότι οι ισχυρισμοί δημοσιεύτηκαν με ενσυνείδητη γνώση της αναλήθειας τους ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για το αληθές ή μη των ισχυρισμών τους. Το δόγμα αυτό του ΑΔ που αποτέλεσε αντικείμενο κριτικής αποτυπώνεται ως ο κανόνας του «πραγματικού δόλου»⁸⁸ ή ορθότερα της πραγματικής ή δεδομένης κακεντρέχειας. Η ανάγκη της προστασίας της ελευθερίας του λόγου επιβάλλει την παροχή της συνταγματικής προστασίας, υπό την μορφή ενός μαχητού δικαστικού τεκμηρίου, με την τιμή του θιγόμενου δημοσίου προσώπου να καταλαμβάνει δευτερεύουσα θέση. Ακόμα όμως και εφόσον το δημοσίευμα αποδεικνύεται ψευδές η ζυγαριά της δικαστικής κρίσης γέρνει εξ αρχής υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης και εναπόκειται στον θιγόμενο να αποδείξει⁸⁹ όχι το αληθές ή μη της δημοσίευσης, το οποίο δεν παίζει κανένα καταρχήν ρόλο για την αξιολόγηση της προσβολής, αλλά το μύχιο κίνητρο του δημοσιεύματος έναντι της αλήθειας, το οποίο πρέπει να εκκινεί από μια πραγματική κακεντρέχεια και μια απόλυτη αδιαφορία απέναντι στην αναλήθεια του ισχυρισμού του, με την ύπαρξη απλής αμέλειας να μην επαρκεί για την άρση της προστατευτικής ομπρέλας της 1^{ης} Τροπολογίας. Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόλο που ο κανόνας της πραγματικής κακεντρέχειας βρήκε πρώτα εφαρμογή στους εκπροσώπους του τύπου, η νομολογία του ΑΔ δεν διαβλέπει κάποια διαφοροποίηση της προστατευτικής εμβέλειας της 1^{ης} Τροποποίησης αποκλειστικά στον τύπο, με αποτέλεσμα ο εν λόγω κανόνας να τυγχάνει εφαρμογής και κατά την δημοσίευση ψευδών ισχυρισμών κατά την άσκηση κριτικής και από τους υπόλοιπους δικαιούχους του δικαιώματος της 1^{ης} Τροπολογίας, δηλαδή το σύνολο

---

⁸⁸ Έτσι αποδίδει τον όρο «actual malice» ο Σ. Τσακουράκης, ό.π., σελ. 85.

⁸⁹ *New York Times Co. v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964), *Garrison v. Louisiana*, 379 U.S. 64 (1964), *Curtis Publishing Co. v. Butts*, 388 U.S. 130 (1967)

των πολιτών. Η ελευθερία της άσκησης κριτικής ακόμα και αν δεν δικαιολογείται από απολύτως επαληθεύσιμα αληθινά περιστατικά, αποτελεί την πραγμάτωση της αυτοκυβέρνησης των πολιτών⁹⁰, με τον τύπο να αποτελεί απλώς ένα μέρος αυτών και όχι την αποκλειστική κατηγορία των δικαιούχων του δικαιώματος.

Το πλάτος της προστασίας της έννοιας όμως δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά του δημόσιους λειτουργούς εν στενή έννοια. Η αντιστροφή του τεκμηρίου της απόδειξης επέρχεται όταν αναγνωρίζεται στο πρόσωπο του θιγόμενου η ύπαρξη σημαντικών αρμοδιοτήτων ή έλεγχου για την πορεία των δημοσίων πραγμάτων⁹¹, καθώς και σε δημόσια πρόσωπα, τα οποία αν και δεν αποτελούν μέρος της κρατικής μηχανής, εν τούτοις η εμπλοκή τους σε κάποιο ζήτημα για την διαμόρφωση θεμάτων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για το κοινωνικό σύνολο επιβάλλει την εφαρμογή του κανόνα του πραγματικού δόλου και κατά συνέπεια η προστασία τους δεν διαφοροποιείται έναντι των δημοσίων λειτουργών. Η διάκριση οριοθετήθηκε ακόμα περισσότερο με την ενσωμάτωση στην έννοια του δημοσίου προσώπου και ατόμων οι επιδόσεις των οποίων τους καθιστούν άμεσα γνωστούς στο σύνολο της κοινωνίας, των προσώπων καθολικής εμβέλειας- κατ' αναλογία με τα πρόσωπα της απολύτου επικαιρότητας στην ελληνική νομολογία- και τα δημόσια πρόσωπα περιορισμένης εμβέλειας που χαρακτηρίζονται από περιστασιακή έκθεση σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος ή αντιπαράθεσης η οποία να παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, με τις εν λόγω περιπτώσεις να είναι σπάνιες στην νομολογία του

---

⁹⁰ A. Meiklejohn, *Free Speech and its relation to self government*, 1948, του ιδίου, *Alexander Meiklejohn, The Supreme Court Review*, Vol. 1961 (1961), σελ. 245-266

⁹¹ *Rosenblatt v. Baer*, 383 U.S. 75 (1966)

δικαστηρίου⁹². Βαρύνουσα σημασία για τον χαρακτηρισμό κάποιου ως δημοσίου προσώπου έχει η δυνατότητα του δημοσίου προσώπου να αντικρούσει τους εναντίον του δυσφημιστικούς ισχυρισμούς, ένα κριτήριο όμως ανασφαλές⁹³ λόγω του γεγονότος ότι η ευρύτατη κατηγοριοποίηση των δημοσίων προσώπων σημαίνει ότι τον εν λόγω χαρακτηρισμό λαμβάνουν και πρόσωπα τα οποία προφανώς στερούνται της πρόσβασης στα ΜΜΕ που έχει ένας καλλιτέχνης ή ένας προβεβλημένος επιστήμονας. Βέβαια και το κριτήριο του θιγόμενου προσώπου, ως σχεδόν αποκλειστικού στοιχείου για την προστασία της ελευθερίας του λόγου παρουσιάζει αντιφατικά αποτελέσματα. Από την διάπλαση της έννοιας του δημοσίου προσώπου στην νομολογία του ΑΔ προκύπτει το παράδοξο της μεγαλύτερης προστασίας του δημοσίων λειτουργών, στην περίπτωση των οποίων με βάση την *New York v Sullivan* ο κανόνας της πραγματικής κακεντρέχειας εφαρμόζεται εφόσον οι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί άπτονται των δημοσίων καθηκόντων του λειτουργού, εν αντιθέσει με τα δημόσια πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας για τα οποία η εφαρμογή του κανόνα της εσκεμμένης κακεντρέχειας εφαρμόζεται κάθετα και σε κάθε περίπτωση του βίου και της δραστηριότητας τους.

Αντίθετα στην περίπτωση της προσβολής της τιμής ενός ιδιώτη, ο κανόνας του πραγματικού δόλου δεν τυγχάνει καθολικής εφαρμογής⁹⁴. Εφόσον δεν εμπίπτει στην έννοια του δημοσίου προσώπου, τότε ο θιγόμενος ιδιώτης αρκεί να αποδείξει σφάλμα του εκδότη κατά την δημοσίευση ψευδών ισχυρισμών και της μη τήρησης της προσήκουσας

---

⁹² Χ. Βρεττού, ό.π., σελ. 68.

⁹³ *Gertz v Robert Welch Inc*, 418 U.S., 323, 339 (1974), αντίθεση του Δικαστή Brennan.

⁹⁴ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974)

επιμέλειας για την διασταύρωση της αλήθειας των γεγονότων που επικαλείται. Η απλή απόδειξη σφάλματος ή ενσυνείδητης αμέλειας για την ευθύνη του δημοσιογράφου όμως ισχύει για τις πραγματικά επελθούσες ζημίες του ιδιώτη. Σε περίπτωση απαίτησης αποκαταστατικών μέτρων, όπως ηθικής βλάβης ή ποινών συνετισμού τότε ο κανόνας του πραγματικού δόλου αναβιώνει ακόμα και όταν το δυσφημιστικό δημοσίευμα κατευθύνεται εναντίον ιδιώτη. Η κατανομή του βάρους απόδειξης εντάσσεται βέβαια στην σφαίρα της νομοθετικής αρμοδιότητας των επιμέρους Πολιτειών, όχι όμως και μέχρι του σημείου της καθιέρωσης αντικειμενικής ευθύνης του τύπου, γεγονός που ομοιάζει με απειλή προληπτικής λογοκρισίας και έρχεται σε αντίθεση με το πνεύμα της 1^{ης} Τροπολογίας.

Η μεταστροφή της νομολογίας του ΑΔ⁹⁵ οδήγησε, σε αναλογία με το ΕΔΔΑ, στην επέκταση της προστασίας του δυσφημιστικού ισχυρισμού και στην εφαρμογή του κανόνα της πραγματικής κακεντρέχειας ακόμα και σε ιδιώτες, εφόσον η θεματολογία αφορά ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, με την θεματολογία να εκτείνεται σε ευρύ πεδίο όπως περιβαλλοντικά θέματα, αστυνομική βία, ή και την νομιμότητα της πολιτικής διαδικασίας. Η προστασία αυτή όμως δεν επεκτείνεται και σε δημοσίευση ή προσβολή από ιδιώτη κατά ιδιώτη, ακόμα και αν η δυσφήμιση αφορά θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος, όπου η αρμοδιότητα της κατανομής του τεκμηρίου απόδειξης ανήκει στις Πολιτείες, αλλά εφαρμόζεται μόνο όταν η δυσφήμιση πραγματοποιείται μέσω του τύπου ή των ΜΜΕ⁹⁶. Το κριτήριο του θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος ενέχει όμως κατά το ΑΔ την αοριστία της οριοθέτησής του και ενδεχομένως

---

⁹⁵ Dun & Bradstreet, Inc. v. Greenmoss Builders, Inc., 472 U.S. 749 (1985), Philadelphia Newspapers v. Hepps, 475 U.S. 767 (1986).

⁹⁶ Sack R.D., Sack on defamation, :Libel, slander, and related problems, 4^η Έκδοση, 2010, σελ. 173.

οδηγεί σε μη ομοιόμορφη και αυθαίρετη νοηματοδότηση της έννοιας από τα πολιτειακά δικαστήρια και κατά συνέπεια οδηγεί σε ανασφάλεια δικαίου σε σχέση με το καθαρό κριτήριο του θιγόμενου προσώπου, το οποίο και αποτελεί το πρωταρχικό πεδίο διερεύνησης του δικαστηρίου για την παροχή της απόλυτης προστασίας της 1^{ης} Τροπολογίας, σε σχέση με την επικουρική λειτουργία του κριτηρίου του θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος.

Αντίθετα όμως με την ερμηνεία του ΕΔΔΑ για την πλήρωση του κριτηρίου της καλής πίστης, την οποία ακολουθεί η ελληνική νομολογία, το ΑΔ απαιτεί σύμφωνα με το κριτήριο της πραγματικής κακεντρέχειας την απόδειξη από τον θιγόμενο ότι η ψευδής δήλωση ή δημοσίευση και η συνειδητή προβολή ψευδών ισχυρισμών συνέβη με απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια του ισχυρισμού. Το κριτήριο προφανώς και είναι πιο ελαστικό καθώς για την απόδειξη της πλήρωσης του κριτηρίου απαιτείται να αποδειχτεί η ύπαρξη σοβαρών αμφιβολιών για την αλήθεια της κριτικής και των ισχυρισμών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι ακόμα και η αποτυχία επίδειξης επαγγελματικής υπευθυνότητας⁹⁷ ή μη διεξαγωγή έρευνας δεν επαρκεί από μόνη της⁹⁸ για να οδηγήσει στην εξαίρεση από τον κανόνα της πραγματικής κακεντρέχειας και την αντιστροφή του βάρους απόδειξης. Το κίνητρο της δυσμενούς κριτικής ή ισχυρισμού δεν επηρεάζει την προστασία της 1^{ης} Τροπολογίας. Ακόμα και εάν το κίνητρο είναι το μίσος ή η απέχθεια, η ελεύθερη αγορά των ιδεών δεν αποκλείει ούτε αυτές τις απόψεις, οι οποίες διατηρούν την νομιμότητα της θέσης τους στον δημόσιο διάλογο. Αυτό το οποίο καθορίζει το όριο της προστασίας είναι η εσωτερικά υποκειμενική στάση

---

⁹⁷ *Harte-Hanks Communications Inc. v. Connaughton*, 491 U.S. 657 (1989)

⁹⁸ *St. Amant v. Thompson*, 390 US 727 (1968).

του προσώπου έναντι της αλήθειας με μόνη την εσκεμμένη αποφυγή της να μην καλύπτεται από την προστασία της ελευθερίας του λόγου- ένα κριτήριο εξαρχής δυσχερώς αποδείξιμο- που φτάνει όμως να αποτελεί και αντικίνητρο για την έρευνα της αλήθειας των ισχυρισμών⁹⁹.

Σε αντίθεση με την νομολογία του ΕΔΔΑ όμως το ΑΔ δεν προβαίνει σε διάκριση μεταξύ ισχυρισμού γεγονότος και αξιολογικής κρίσης ή γνώμης¹⁰⁰. Η έλλειψη της διάκρισης προκύπτει αφενός από την ούτως ή άλλως αυξημένη προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, που παρέχεται υπό μορφή μαχητού τεκμηρίου ακόμα και σε αναληθείς ισχυρισμούς γεγονότων, καθώς και την ανησυχία ότι επαύξηση της προστασίας της 1^{ης} Τροπολογίας στην περίπτωση της διατύπωσης γνώμης θα κινούνταν πλέον σε απόλυτο βαθμό με αποτέλεσμα την διατύπωση ισχυρισμών για πραγματικά γεγονότα κεκαλυμμένων με τον μανδύα της διατύπωσης γνώμης¹⁰¹. Η διάκριση βέβαια μεταξύ της απλής γνώμης και της γνώμης που περικλείει τον ισχυρισμό πραγματικών γεγονότων θα απαιτούσε την εξέταση του ευρύτερου πλαισίου της δήλωσης, όπως δηλαδή αποτυπώνεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Περαιτέρω, η διατύπωση ρητορικής υπερβολής χωρίς την ύπαρξη σκοπού εξύβρισης εντός του πλαισίου στο οποίο διατυπώνεται προστατεύεται απόλυτα με βάση την 1^η Τροπολογία¹⁰². Η εφαρμογή του κριτηρίου της πραγματικής κακεντρέχειας για τα πραγματικά γεγονότα είναι εν τέλει τόσο ευρεία ώστε η διατύπωση της γνώμης να μοιάζει το έλασσον της προσβολής της προσωπικότητας του θιγόμενου, με

---

⁹⁹ Σ. Τσακυράκης, ό.π., σελ. 218.

¹⁰⁰ Milkovich v. Lorain Journal Co., 497 U.S. 1 (1990)

¹⁰¹ Ανάλογη συλλογιστική συναντάται και στην νομολογία του ΑΠ, βλ. ΑΠ 1486/2010, ΑΠ1573/2005.

¹⁰² Χ. Βρεττού, ό.π, Greenbelt Cooperative Publishing Association, Inc. v. Bresler, 398 U.S. 6 (1970), Hustler Magazine, Inc. v. Falwell, 485 U.S. 46 (1988),

αποτέλεσμα η άσκηση αυστηρής κριτικής να είναι ούτως ή άλλως εξασφαλισμένη χωρίς την ανάγκη της εν λόγω διάκρισης στην νομολογία του δικαστηρίου της Ουάσιγκτον. Αν και εν τέλει η κριτική στα δημόσια πρόσωπα τελεί υπό την προστασία σε κάθε έννομη τάξη, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, της ελευθερίας της έκφρασης το ίδιο δεν ισχύει και για την διατύπωση της στον εργασιακό χώρο και κυρίως στο στάδιο που αποδεικνύεται αναποτελεσματική και ανεπαρκής με λογικό επακόλουθο το στάδιο της καταγγελίας.

11. Η συσχέτιση μεταξύ ερευνητικής δημοσιογραφίας και παράνομων αποδεικτικών μέσων.

Στο βαθμό που ο δημοσιογράφος δεν έχει λάβει τη συναίνεση (ρητή ή συναγόμενη) των ατόμων που αποτελούν την πηγή της πληροφόρησής του, προκειμένου έτσι να εισέλθει στη σφαίρα της προσωπικότητάς τους και να αντλήσει τις πληροφορίες που αναζητά ενόψει του ενεργητικού δικαιώματος πληροφόρησης που του αναγνωρίζεται, η δημοσιογραφική έρευνα είναι καταρχήν παράνομη. Πράγματι κατά τη σκιαγράφιση του περιεχομένου της δημοσιογραφικής έρευνας, αυτή περιλαμβάνει την πρόσβαση σε γενικά προσιτές πηγές πληροφόρησης. Εάν συγκεκριμένο πρόσωπο δεν έχει οικειοθελώς καταστήσει την προσωπικότητά του, είτε με τις πράξεις του, είτε εκ της ιδιαιτερότητας της θέσης του «κοινό κτήμα», δικαίωμα επέμβασης σε αυτήν δεν υπάρχει. Το γενικό δικαίωμα στην προσωπικότητα είναι απόλυτο δικαίωμα και οφείλει να γίνεται αντικείμενο σεβασμού από όλους τους κοινωνούς του δικαίου.

Ωστόσο, ο σκοπός της δημοσιογραφικής έρευνας είναι να δια φωτίσει την κοινή γνώμη, μέσω της τελικής δημοσίευσης των πληροφοριών που αποκτήθηκαν. Κατά τούτο η δημοσίευση είναι άμεσα συνδεδεμένη με

την έρευνα που προηγήθηκε. Προκειμένου λοιπόν να μπορεί η δημοσιογραφία να επιτελέσει το ρόλο που της επιφυλάσσεται σε μία δημοκρατική κοινωνία, ήτοι να αλληλεπιδρά με την κοινή γνώμη και να συμβάλλει στην ενημέρωση των πολιτών, η ελληνική νομολογία έχει παγίως αναγνωρίσει¹⁰³ ότι ο παράνομος καταρχήν χαρακτήρας της επέμβασης στα στοιχεία της προσωπικότητας θα αίρεται, εφόσον στη συγκεκριμένη κάθε φορά περίπτωση, προκύπτει – μέσω της δημοσίευσης της είδησης – ότι η τελευταία εξυπηρετεί το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για πληροφόρηση. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον παρεισφρύει στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου μέσω της διάταξης του άρθρου 367 παρ. 1 του Ποινικού Κώδικα, αναφορικά με τα εγκλήματα κατά της τιμής. Θα πρέπει βέβαια, όπως χαρακτηριστικά τονίζει η νομολογία, ακόμη και αν συντρέχει το «δικαιολογημένο ενδιαφέρον», οι δημοσιογράφοι να τηρούν κατά τη δημοσίευση της επίμαχης κάθε φορά πληροφορίας όλες τις συναλλακτικές υποχρεώσεις των Μ.Μ.Ε, οι οποίες πηγάζουν από το άρθρο 288 ΑΚ και ενδεχόμενη μη τήρηση τους θα συνιστά σε κάθε περίπτωση παράνομη (διευρυμένη έννοια του παρανόμου της ΑΚ 914) και υπαίτια συγχρόνως συμπεριφορά, πληρούσα το πραγματικό της αδικοπρακτικής ευθύνης του άρθρου 914 ΑΚ. Τέτοιες συναλλακτικές υποχρεώσεις είναι χαρακτηριστικά, το καθήκον αληθείας και σεβασμού των απόψεων, το καθήκον της ηπιότερης δυνατής επέμβασης στην προσωπική ζωή τρίτων ή ακόμη και το καθήκον παρουσίασης των ειδήσεων προς ενημέρωση του κοινού. Κατ' ουσίαν, η απόφαση ότι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της επέμβασης στην προσωπικότητα, είναι το

---

¹⁰³ ΕφΑθ 8908/1988 ΝοΒ 1988, 1664, ΠΠρΘεσ 33182/2002 Αρμ 2003, 248, ΠΠρΘεσ 18905/2002, Αρμ 2003, 630, ΕφΘεσ 2147/2001 (ΝΟΜΟΣ), ΠΠρΑθ 5845/2005, ΔιΜΕΕ 1/2005, 364 (απόφαση καταλήγουσα βέβαια σε μη αποδοχή δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, αλλά με εκτενή ανάπτυξη των συνθηκών συνδρομής του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος).

προϊόν μιας προηγηθείσας σταθμίσεως συμφερόντων, στην οποία βασικό σταθμιστικό ρόλο διαδραματίζει ο σκοπός της δημοσίευσης των αποκτηθεισών πληροφοριών. Χρησιμοποιείται δηλαδή η δημοσίευση των ειδήσεων ως κριτήριο στάθμισης ανάμεσα σε ελευθερία του δημοσιογράφου να προβεί στην έρευνα και σε ελευθερία του υποκειμένου των πληροφοριών να μην ανεχτεί επεμβάσεις στην προσωπικότητά του. Η δε πρόβλεψη συναλλακτικών υποχρεώσεων των Μ.Μ.Ε, σε ένα στάδιο πριν την προαναφερθείσα στάθμιση, υποδεικνύει σε ποιές περιπτώσεις η επιχειρούμενη στάθμιση δεν θα μπορεί να αποβεί υπέρ ενός δικαιολογημένου ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης, λόγω του ότι δεν θα γίνεται αντικείμενο σεβασμού η αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ 1. εδ. γ' του Συντάγματος.

Ειδικές ρυθμίσεις για την δημοσιογραφική έρευνα θεσπίστηκαν με τον Κώδικα δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών που κυρώθηκε με το ΠΔ 77/2003. Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 του Κώδικα, δεν επιτρέπεται να καταγράφονται, να απεικονίζονται και να δημοσιοποιούνται ιδιωτικές στιγμές ή συνομιλίες πολιτών χωρίς την άδειά τους. Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 3 του Κώδικα, δεν επιτρέπεται η μετάδοση εικόνων οι οποίες έχουν ληφθεί χωρίς προειδοποίηση, με χρήση κάμερας ή μαγνητοφώνου για την καταγραφή, απεικόνιση ή δημοσιοποίηση μαρτυρίας ή συνεντεύξεως ή των κινήσεων οποιουδήποτε προσώπου. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 εδ. 2 και 3 του Κώδικα, η συλλογή πληροφοριών πρέπει να γίνεται με θεμιτά μέσα. Ιδίως, δεν επιτρέπεται η μετάδοση πληροφοριών που υποκλάπηκαν με παράνομες παρακολουθήσεις τηλεφώνων, κρυφά μικρόφωνα ή κάμερες ή οποιοδήποτε άλλο συναφές μέσο.

Δυνατότητα κάμψης των κανόνων αυτών προβλέπεται στη διάταξη της παρ. 2 του δευτέρου άρθρου του ΠΔ 77/2003, σύμφωνα με την οποία

κατά την εφαρμογή του Κώδικα ισχύει η απορρέουσα από το Σύνταγμα και γενόμενη δεκτή από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αρχή της στάθμισης κατά περίπτωση του τυχόν διακυβευόμενου δημοσίου συμφέροντος.

Δεν πρέπει να παροράται όμως ότι ειδικός λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα των ανωτέρω πράξεων σχετικός με το ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού ως δικαιολογημένο ενδιαφέρον δεν προβλέπεται¹⁰⁴. Ο λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της χρήσης της πληροφορίας ή του υλικού φορέα επί του οποίου αυτή έχει αποτυπωθεί, ο οποίος προβλεπόταν στην παράγραφο 4 του άρθρου 370Α ΠΚ, όπως ίσχυε μετά την αντικατάσταση του άρθρου αυτού με το άρθρο 33 παρ. 7 Ν 2172/1993, σύμφωνα με τον οποίο «Η πράξη της παραγράφου 3 δεν είναι άδικη αν η χρήση έγινε ενώπιον οποιουδήποτε δικαστηρίου, ανακριτικής ή άλλης δημόσιας αρχής για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου συμφέροντος που δεν μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά και ιδίως σε ποινικό δικαστήριο για την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και γενικά αν η χρήση έγινε για την εκπλήρωση καθήκοντος του κατηγορουμένου ή για τη διαφύλαξη έννομου ή άλλου δικαιολογημένου ουσιώδους δημοσίου συμφέροντος», ασχέτως της στενής ερμηνείας του κατά τη νομολογία¹⁰⁵ καταργήθηκε με την εκ νέου αντικατάστασή του με το άρθρο 6 παρ. 8 Ν 3090/2002 και αντικαταστάθηκε με άλλον, πιο περιορισμένο, ο οποίος με τη σειρά του καταργήθηκε με την επόμενη αντικατάσταση του άρθρου αυτού με το άρθρο 10 παρ. 1 Ν 3674/2008.

---

¹⁰⁴ Α. Τσεβάς Η προβληματική της παράνομης δημοσιογραφικής έρευνας υπό το φως της απόφασης του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Haldimann et.al. κατά Ελβετίας, ΔιΜΕΕ 4/2015, σελ. 551-553.

¹⁰⁵ ΑΠ 1121/2007 (04.01.2016) και τις εκεί παραπομπές στην νομολογία του δικαστηρίου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή ο Αρ. Χαραλαμπάκης, ΜΜΕ και προσβολή της προσωπικότητας - Ποινικές διαστάσεις, ΠοινΔικ 2010,205 επ. [213].

12. Η ερμηνεία του ΕΔΔΑ ως προς την παράνομη δημοσιογραφική έρευνα και η καινοτομία της απόφασης Haldimann.

Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η υπόθεση Haldimann έδωσε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τη δυνατότητα να κρίνει επί περιστατικών, που σε αυτή τη μορφή δεν είχαν υποβληθεί στο Δικαστήριο έως τότε. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δέχεται ότι η δημοσίευση δεν στερείται την προστασία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ εξαιτίας της παρανομίας που διαπράχθηκε κατά την κτήση των πληροφοριών, αδιακρίτως του εάν η παρανομία αυτή ήταν διαγνώσιμη από τον δημοσιογράφο¹⁰⁶.

Το δημοσιογραφικό απόρρητο έχει σκοπό να διασφαλίσει τη ροή των πληροφοριών προς το δημοσιογράφο. Το απόρρητο περιλαμβάνει το δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας του δημοσιογράφου ως προς τις πηγές του, καθώς και την προστασία των πηγών από την αποκάλυψή τους μέσω επεμβάσεων του κράτους στους χώρους άσκησης της δημοσιογραφικής δραστηριότητας (μέσω των ανακριτικών πράξεων της έρευνας και της κατάσχεσης). Είναι προφανές, ότι το δημοσιογραφικό απόρρητο έχει ως πεδίο αναφοράς κυρίως περιπτώσεις, στις οποίες η κατοχή της πληροφορίας από το δημοσιογράφο και συνεπώς η χωρίς τη συναίνεση του κατόχου της παράνομη απόκτησή της προκύπτει από τη δημοσίευσή της και όχι περιπτώσεις μη δημοσίευσης της πληροφορίας που αποκτήθηκε παρανόμως. Διότι στην τελευταία αυτή περίπτωση, για να υπάρξει η ανάγκη μαρτυρίας του δημοσιογράφου, θα έπρεπε να

---

¹⁰⁶ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δέχεται ότι η δημοσίευση δεν στερείται την προστασία του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ εξαιτίας της παρανομίας που διαπράχθηκε κατά την κτήση των πληροφοριών, αδιακρίτως του εάν η παρανομία αυτή ήταν διαγνώσιμη από τον δημοσιογράφο

αποκαλυφθεί με άλλον τρόπο, πλην της δημοσίευσης, η κατοχή της πληροφορίας από αυτόν, πράγμα που θα περιόριζε την εμβέλεια του δημοσιογραφικού απορρήτου στο ελάχιστο.

Συνεπώς το δημοσιογραφικό απόρρητο υπονοεί ταυτόχρονα τη δημοσίευση της πληροφορίας που αποκτήθηκε παράνομα, όχι τη μη δημοσίευσή της. Και θα ήταν αντίφαση να δεχθεί κανείς, ότι η έννομη τάξη προστατεύει τη ροή της πληροφορίας με σκοπό τη δημοσίευση, αλλά ταυτόχρονα αποδοκιμάζει και αποτρέπει τη δημοσίευση ως εξ ορισμού παράνομη. Η έννομη τάξη προστατεύει τη ροή της πληροφορίας με κατάληξη μια νόμιμη, όχι μια παράνομη δημοσίευση ή ακριβέστερα με κατάληξη μια δημοσίευση που δεν είναι παράνομη απλώς και μόνο λόγω της παρανομίας που διαπράχθηκε από τον πληροφοριοδότη κατά την απόκτηση της πληροφορίας. Η αναγνώριση του δημοσιογραφικού απορρήτου, στο μέτρο που επιβάλλεται, συμβαδίζει με την αναγνώριση της νομιμότητας δημοσίευσης των πληροφοριών, ανεξάρτητα κατ' αρχήν από τη νομιμότητα της κτήσης τους ¹⁰⁷.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ ακολουθεί την γραμμή αυτή αδιακρίτως, ακόμη και όταν ο δημοσιογράφος μπορούσε να διαγνώσει ή είχε ευθέως γνώση της παρανομίας του πληροφοριοδότη. Αυτό ισχύει ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο προσφεύγων φορέας των ελευθεριών του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ είχε καταδικαστεί στην εθνική έννομη τάξη για αξιόποινη συμμετοχή στην παράνομη πράξη του πληροφοριοδότη, μεταξύ άλλων στην παραβίαση επαγγελματικού απορρήτου, όπως στην υπόθεση Editions Plon κατά Γαλλίας ή υπηρεσιακού απορρήτου, όπως στην υπόθεση Dammann κατά Ελβετίας ή στην παραβίαση της μυστικότητας της ανάκρισης, όπως στην περίπτωση Dupuis και λοιποί κατά Γαλλίας.

---

¹⁰⁷Α.Δ. Τσεβά, Προσωπικά Δεδομένα και Μέσα Ενημέρωσης, 2010, σελ. 36 επ., 165 επ.

Εν όψει των ανωτέρω είχε εγερθεί το ερώτημα, κατά πόσον το Δικαστήριο θα αναγνώριζε τη νομιμότητα της δημοσίευσης σε περίπτωση που ο ίδιος ο δημοσιογράφος έκανε χρήση αθέμιτων ή παρανόμων μέσων για τη συλλογή πληροφοριών. Και αυτό λαμβάνοντας υπ' όψιν τη σημασία που αποδίδει το ΕΔΔΑ στην πρόβλεψη του άρθρου 10 παρ. 2 της Σύμβασης σχετικά με τα «καθήκοντα και ευθύνες» που συνοδεύουν την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος σε συνδυασμό με την αρχή της καλής πίστης κατά την απόκτηση των πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτό το ΕΔΔΑ επισημαίνει παγίως, ότι «η ελευθερία της έκφρασης δεν απαλλάσσει εν γένει τα μέσα ενημέρωσης από την υποχρέωση τήρησης των γενικών νόμων του κράτους» και ότι «οι εγγυήσεις, με τις οποίες το άρθρο 10 της Σύμβασης περιβάλλει τη διαπραγμάτευση θεμάτων γενικού ενδιαφέροντος εκ μέρους των δημοσιογράφων τελεί υπό τον όρο ότι ενεργούν με καλή πίστη και επί τη βάση αληθών πραγματικών περιστατικών και παρέχουν αξιόπιστες και αληθείς πληροφορίες σύμφωνα με τους κανόνες της δημοσιογραφικής ηθικής»¹⁰⁸. Βάσει της προσέγγισης αυτής, στην υπόθεση Axel Springer κατά Γερμανίας το 2012 το Δικαστήριο θεώρησε πρέπον να στηλιτεύσει ως «λυπηρή» την συμπεριφορά της προσφεύγουσας, όταν διαπίστωσε ότι ο ισχυρισμός της σχετικά με την προέλευση των επίμαχων πληροφοριών της, ότι δηλαδή προέρχονταν από δημόσια προσιτή πηγή και ειδικότερα μια συνέντευξη και ένα δελτίο τύπου, ήταν αναληθής.

Με την απόφασή του στην υπόθεση Haldimann κατά Ελβετίας, το Δικαστήριο δέχθηκε, ότι παρά τη γενική αυτή αρχή, η ελευθερία της έκφρασης μπορεί να διευρύνει τα όρια της νομιμότητας της δημοσιογραφικής έρευνας που χαράσσουν οι γενικοί νόμοι του κράτους,

---

¹⁰⁸ ΕΔΔΑ, απόφαση της 10.12.2007 στην υπόθεση Stoll κατά Ελβετίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 69698/01).

έτσι ώστε η καταδίκη από τα εθνικά δικαστήρια για δημοσίευση πληροφοριών που αποκτήθηκαν με παράνομα μέσα από τον ίδιο το δημοσιογράφο να θεωρείται ασύμβατη με τις εγγυήσεις του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Προχωρώντας μάλιστα ένα βήμα ακόμη, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι ακόμη και η καταδίκη του δημοσιογράφου για την ίδια τη χρήση παρανόμων μέσων εκ μέρους του προς συλλογή πληροφοριών μπορεί να είναι ασύμβατη με τις εγγυήσεις του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ¹⁰⁹.

Η υπόθεση Haldimann αφορά τη χρήση κρυφής κάμερας υπό τις ακόλουθες περιστάσεις: Οι προσφεύγοντες είναι συντελεστές εκπομπής της ελβετικής τηλεόρασης με τις ιδιότητες του αρχισυντάκτη του σταθμού, του διευθυντή σύνταξης και της συντάκτριας της εκπομπής, καθώς και της δημοσιογράφου. Τα πρόσωπα αυτά συμφώνησαν να ετοιμάσουν μια εκπομπή σχετικά με την προστασία των καταναλωτών και ειδικότερα με θέμα τις πρακτικές ενημέρωσης των υποψηφίων προς ασφάλιση που χρησιμοποιούσαν οι ασφαλιστικοί πράκτορες. Προς τον σκοπό αυτό η δημοσιογράφος έδωσε ραντεβού σε έναν ασφαλιστικό πράκτορα προσποιούμενη ότι ήταν πελάτης ενδιαφερόμενη για τη σύναψη σύμβασης ασφάλειας ζωής. Στο χώρο όπου έγινε η συνάντηση τοποθετήθηκαν κρυφές κάμερες, με τις οποίες έγινε μετάδοση της συνάντησης στο διπλανό δωμάτιο, όπου βρισκόταν η συντάκτρια της εκπομπής μαζί με έναν ειδικό σε θέματα ιδιωτικής ασφάλισης και δύο τεχνικούς που προέβησαν στην αποτύπωση της μεταδιδόμενης εικόνας. Μετά το τέλος της συνάντησης, η συντάκτρια της εκπομπής εισήλθε στο χώρο της συνάντησης, αποκάλυψε στον ασφαλιστικό πράκτορα την ταυτότητά της και την καταγραφή της συνάντησης, του ανακοίνωσε ότι

---

¹⁰⁹ Βλ. αντίθετα ΑΠΔΠΧ 41/2017, οπού και κρίθηκε η δημοσίευση παρανόμως κτηθεισών πληροφοριών για την ιδιωτική ζωή δικαστικού λειτουργού παραβιάζει τον πυρήνα της ιδιωτικής ζωής του δικαστικού λειτουργού.

κατά την άποψή της η ενημέρωση της υποτιθέμενης πελάτιδας εκ μέρους του βαρυνόταν με κεφαλαιώδη αποπήματα και του ζήτησε να διατυπώσει τη γνώμη του σχετικά με αυτά. Ο ασφαλιστικός πράκτορας αρνήθηκε οποιοδήποτε σχόλιο, όπως στη συνέχεια και η πρακτορευόμενη ασφαλιστική εταιρία.

Η μαγνητοσκοπημένη συνάντηση προβλήθηκε πράγματι από την ελβετική τηλεόραση. Στην εκπομπή αυτή τα χαρακτηριστικά του πράκτορα είχαν καλυφθεί με χρήση ψηφιδωτού, ενώ είχε αλλοιωθεί και η φωνή του, ώστε να μην αναγνωρίζεται.

Μετά από μήνυση του ασφαλιστικού πράκτορα, ο αρχισυντάκτης του σταθμού, ο διευθυντής σύνταξης και η συντάκτρια της εκπομπής καταδικάστηκαν για το αδίκημα της παρακολούθησης με τεχνικά μέσα και αποτύπωσης σε υλικό φορέα μη δημόσιας συνομιλίας μεταξύ τρίτων, καθώς και για το αδίκημα της γνωστοποίησης της συνομιλίας αυτής σε τρίτους, ενώ η δημοσιογράφος καταδικάστηκε για το αδίκημα της αποτύπωσης σε υλικό φορέα της μη δημόσιας συνομιλίας της ίδιας χωρίς τη ρητή συναίνεση του ετέρου μετέχοντος στη συνομιλία αυτή. Πρόκειται για αδικήματα αντίστοιχα αυτών που, όπως προαναφέρθηκε, τιμωρούνται στην χώρα μας βάσει του άρθρου 370Α του ΠΚ.

Το ελβετικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο θεώρησε ότι ο λόγος της διαφύλαξης δικαιολογημένου ενδιαφέροντος, ο οποίος αναγνωρίζεται στο ελβετικό δίκαιο ως άγραφος λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης δεν συντρέχει εν προκειμένω. Και τούτο διότι ο λόγος αυτός προϋποθέτει, ότι ο σκοπός της διαφύλαξης του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέσα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως ο σκοπός της ενημέρωσης του κοινού για τις πρακτικές των ασφαλιστικών πρακτόρων εν γένει δεν απαιτούσε την

παρακολούθηση με τεχνικά μέσα και την αποτύπωση σε υλικό φορέα ενός μεμονωμένου περιστατικού, ενώ και σε σχέση με αυτό το μεμονωμένο περιστατικό μπορούσε να επιτευχθεί και χωρίς τις αξιόποινες πράξεις, απλώς με την εκ των υστέρων από μνήμης καταγραφή της συνομιλίας εκ μέρους της δημοσιογράφου και με τον σχολιασμό της.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέτασε την υπόθεση βάσει των κριτηρίων που έχει καλλιεργήσει στη νομολογία του για τον έλεγχο της δίκαιης εξισορρόπησης της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος στον ιδιωτικό βίο, όπως αυτά έχουν τυποποιηθεί στην απόφαση Axel Springer: (1) τη συμβολή σε μια δημόσια συζήτηση για ένα θέμα γενικού ενδιαφέροντος, (2) τη φήμη του θιγομένου και τον σκοπό της δημοσίευσης, (3) την προηγούμενη συμπεριφορά του θιγομένου, (4) τη μέθοδο της συλλογής και την αλήθεια των πληροφοριών, (5) το περιεχόμενο, το είδος και την εμβέλεια της δημοσίευσης και (6) την βαρύτητα της κύρωσης που επιβλήθηκε.

Όσον αφορά τη δημοσιοποίηση των πληροφοριών, καταλυτικό ρόλο έπαιξε το γεγονός, ότι η εκπομπή αφορούσε ένα σημαντικό ζήτημα κριτικής πρακτικών ελλιπούς ενημέρωσης, που δεν ανταποκρίνονταν στο θεσμοθετημένο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή. Στο μέτρο αυτό η εκπομπή συνιστούσε πράγματι συμβολή σε μια δημόσια συζήτηση για ένα θέμα γενικού ενδιαφέροντος, εστιάζοντας στο θέμα αυτό και όχι στην προσωπικότητα του θιγομένου, ενώ βασίστηκε και σε πραγματικά περιστατικά, η αλήθεια των οποίων δεν αμφισβητήθηκε. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την επιμέλεια που επέδειξαν οι προσφεύγοντες να ελαχιστοποιήσουν την προσβολή της ιδιωτικότητας του θιγομένου μέσω της αλλοίωσης των χαρακτηριστικών του, ώστε να μην αναγνωρίζεται, αλλά και την εν γένει μικρή βαρύτητα της προσβολής,

αποτελεί την κρίσιμη αιτιολογία για την απόφαση του Δικαστηρίου ότι με την καταδίκη των προσφευγόντων παραβιάστηκε το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

Όσον αφορά την αναγκαιότητα της επίμαχης συμπεριφοράς των προσφευγόντων για την συμβολή τους στη δημόσια συζήτηση, η θεώρηση του ΕΔΔΑ αποκλίνει ουσιωδώς από την άποψη του ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου. Όπως αναφέρει το ΕΔΔΑ, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο θεώρησε, ότι εάν ο σκοπός των προσφευγόντων ήταν να στηλιτεύσουν την ελλιπή ενημέρωση ως γενικό φαινόμενο, αυτό δεν τεκμηριώνεται, ούτε αποδεικνύεται, με την παρακολούθηση με τεχνικά μέσα και την αποτύπωση σε υλικό φορέα μιας μεμονωμένης περίπτωσης. Εξ άλλου, σε σχέση και με αυτήν τη μεμονωμένη περίπτωση ο σκοπός μπορούσε να επιτευχθεί και χωρίς τις αξιόποινες πράξεις, απλώς με την εκ των υστέρων από μνήμης καταγραφή εκ μέρους της δημοσιογράφου της συνομιλίας και με τον σχολιασμό της. Το ΕΔΔΑ απορρίπτει την θεώρηση αυτή του ελβετικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου με την λιτή φράση, ότι αντιθέτως «Από την οπτική γωνία του Δικαστηρίου ..., το μόνο που έχει σημασία είναι κατά πόσον η εκπομπή μπορούσε να συμβάλει στη δημόσια συζήτηση για ένα θέμα γενικού ενδιαφέροντος και όχι κατά πόσον πέτυχε πλήρως τον σκοπό της».

Με τον τρόπο αυτό, η οριοθέτηση της δημοσιότητας και της ιδιωτικότητας βάσει της διαφύλαξης του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος ως άγραφου λόγου άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης, η οποία προϋποθέτει ότι ο σκοπός της διαφύλαξης του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα μέσα, δεν θεωρείται από το ΕΔΔΑ συμβατός με τις εγγυήσεις του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Κατά την άποψη του ΕΔΔΑ, ακόμη και εάν ο σκοπός μπορεί να επιτευχθεί με άλλα

μέσα, η επέμβαση στην ιδιωτικότητα επιτρέπεται, εφόσον δικαιολογείται μετά από συνολική στάθμιση βάσει και των άλλων κριτηρίων που το Δικαστήριο έχει αναπτύξει στη νομολογία του. Αυτό ισχύει μάλιστα σύμφωνα με την απόφαση Haldimann όχι μόνον για τη δημοσίευση, αλλά και για τη συλλογή των πληροφοριών εκ μέρους των δημοσιογράφων. Η αναγόρευση όμως από τον εθνικό νομοθέτη της παραβίασης απορρήτου ως αξιόποινης πράξης, ο άδικος χαρακτήρας της οποίας αίρεται υπό εξαιρετικά στενές προϋποθέσεις, βασίζεται σε μια πολύ συγκεκριμένη αμοιβαία οριοθέτηση των δικαιωμάτων της δημοσιότητας και της ιδιωτικότητας.

Με τα δικαιώματα της ιδιωτικότητας κατοχυρώνεται η ελευθερία του ατόμου να αποφασίσει αυτόνομα, δηλαδή με την ανεξάρτητη (και κατά τούτο και αυθαίρετη) βούλησή του, ποιες πληροφορίες που εντάσσονται στην ιδιωτική του σφαίρα θα κρατήσει απόρρητες και ποιες θα δώσει στη δημοσιότητα. Η αναγνώριση στα μέσα ενημέρωσης της δυνατότητας διείσδυσης στην ιδιωτική αυτή σφαίρα προς συλλογή πληροφοριών που δεν έχουν ακόμη εκφύγει από αυτήν, ανάλογα με το ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού, ουσιαστικά αναγορεύει το ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού σε κριτήριο της στεγανότητας του ιδιωτικού βίου και συνεπώς υποσκάπτει την αυτονομία του ατόμου που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα της ιδιωτικότητας. Εξ άλλου, η στάθμιση με το ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού δεν μπορεί να γίνει, όταν δεν είναι γνωστή η πληροφορία που θεμελιώνει το ενδιαφέρον αυτό. Το επιτρεπτό (ο νόμιμος ή παράνομος χαρακτήρας) μιας πράξης κρίνεται εκ των προτέρων και όχι βάσει του αποτελέσματος, ιδίως προκειμένου για την αμυντική προστασία ενός δικαιώματος, που έχει σκοπό ακριβώς να αποκρουσθεί και να μην επέλθει καν η επαπειλούμενη προσβολή. Αυτό προκύπτει από την ίδια την αρχή του κράτους δικαίου, σύμφωνα με την

οποία η νομιμότητα ή παρανομία μιας πράξης πρέπει να είναι διακριτή εκ των προτέρων. Εάν γινόταν δεκτό το αντίθετο, θα μειωνόταν καταλυτικά η προστασία των αγαθών που πλήττονται από τη διείσδυση, αφού η μέσω αυτής γενομένη προσβολή δεν θα αξιολογείτο αυτοτελώς ως προσβολή και μάλιστα ο άδικος χαρακτήρας της θα μπορούσε και να αίρεται ανάλογα με την αποτελεσματικότητά της. Η λύση αυτή θα προσέκρουε στην εγγυητική λειτουργία των δικαιωμάτων που πλήττονται από τη διείσδυση, από την οποία πηγάζει η υποχρέωση του κράτους προς προστασία τους, ενώ ταυτόχρονα θα στρεφόταν και κατά της προστασίας της ακεραιότητας αυτών των δικαιωμάτων ως δημοσίου συμφέροντος .

Με την απόφαση Haldimann το ΕΔΔΑ επιλέγει επομένως μια προσέγγιση που κατ' αρχήν τουλάχιστον μεταθέτει τα αμοιβαία όρια των δικαιωμάτων της δημοσιότητας και της ιδιωτικότητας περισσότερο υπέρ των δικαιωμάτων της δημοσιότητας, από ότι η γραμμή που χάραξε το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας στην απόφαση Wallraff. Σε ποιο βαθμό με τον τρόπο αυτόν η γενική αρχή που το ίδιο το Δικαστήριο έχει αναπτύξει στη νομολογία του, ότι «η ελευθερία της έκφρασης δεν απαλλάσσει εν γένει τα μέσα ενημέρωσης από την υποχρέωση τήρησης των γενικών νόμων του κράτους», θα θεωρηθεί ότι κάμπτεται ανάλογα με το ενδιαφέρον ενημέρωσης του κοινού ακόμη και στο στάδιο της συλλογής πληροφοριών εκ μέρους των δημοσιογράφων με τα μέσα της λεγόμενης «διεισδυτικής» δημοσιογραφίας και ιδίως σε περιπτώσεις εντονότερης διείσδυσης στα δικαιώματα της ιδιωτικότητας και κατά πόσον κατ' ακολουθίαν υποχωρούν αντιστοίχως οι αμυντικές γραμμές της ιδιωτικότητας του ατόμου, είναι κάτι το οποίο θα χρειαστεί να δείξει καθ' έκαστον η νομολογία του Δικαστηρίου στο μέλλον, αντιπαρατιθέμενη και με τον προβληματισμό που εκτέθηκε.

Η αναγνώριση όμως της νομιμότητας των παρανόμως αποκτηθέντων πληροφοριών δημιουργεί πέρα από την προσβολή της ιδιωτικότητας και την παράπλευρη δημιουργία προσκομμάτων στο ίδιο το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και στην ερευνητική δημοσιογραφία. Εφόσον το γεγονός ότι το δικαίωμα υπερισχύει άκριτα, ασχέτως της νομιμότητας της κτήσης των πληροφοριών, εφόσον διαπιστώνεται η συνδρομή του γενικού ενδιαφέροντος του κοινού, είναι αμφίβολο εάν ο οποιοσδήποτε τελεί σε γνώση τέτοιων πληροφοριών θα δεχθεί να εκθέσει τις εν λόγω πληροφορίες στον κίνδυνο της καταγραφής τους, ενόψει του ατιμώρητου χαρακτήρα των πράξεων αυτών. Ως εκ τούτου δεν είναι αδύνατο να δούμε την ερευνητική δημοσιογραφία να νομιμοποιείται στην χρήση τέτοιων μεθόδων, αλλά να ελλείπει πλήρως πλέον το γεγονός της αποκάλυψης, ακριβώς λόγω της γνώσης της δυνατότητας της νόμιμης καταγραφής των λεγομένων από οποιοδήποτε πρόσωπο κατέχει τέτοιες πληροφορίες.

13. Συμπεράσματα-Παρατηρήσεις.

Η επισκόπηση των λύσεων του ΑΔ και του ΕΔΔΑ στο πεδίο της άσκησης κριτικής δεν παρουσιάζει εκτεταμένες διαφορές. Η θέση του ΑΔ στο πεδίο της άσκησης κριτικής σε δημόσια πρόσωπα χαρακτηρίζεται από την ευρύτατη ελευθερία της άσκησης του δικαιώματος ακόμα και με την επιδότηση του σε βάρος του δικαιώματος της τιμής, με το κριτήριο της πραγματικής κακεντρέχειας και την μετάθεση του βάρους απόδειξης να καθιστά τον περιορισμό του δικαιώματος μέσω της απειλής ποινικών ή αστικών κυρώσεων σχεδόν αδύνατο. Η ερμηνεία του ΕΔΔΑ για τον ρόλο του τύπου και την αυξημένη σημασία της ανεξάρτητης κριτικής σε δημόσια πρόσωπα, αν

και υφίσταται περιορισμούς με βάση την στάθμιση με την αρχή της αναλογικότητας, εν τέλει επιτρέπει την ελεύθερη ανάπτυξη του δικαιώματος σε παρόμοιο βαθμό με την ελευθερία που αναγνωρίζεται από το ΑΔ με την αναγνώριση ελάχιστης διακριτικής ευχέρειας για τον περιορισμό του πολιτικού λόγου, στον οποίο το ΕΔΔΑ εντάσσει την άσκηση της κριτικής. Η διάκριση όμως μεταξύ γεγονότων και αξιολογικών κρίσεων από το ΕΔΔΑ αν και αποτελεί μια από τις κυριότερες έννοιες της νομολογίας του αγνοείται συστηματικά από τον ΑΠ και τα ελληνικά δικαστήρια, με τον ρόλο του τύπου να εκλαμβάνεται περισσότερο ως κίνδυνος για την τιμή του προσώπου, η οποία και φαίνεται να υπερτερεί έναντι της ελευθερίας της έκφρασης ανεξάρτητα της ιδιότητας του προσώπου, παρά ως εγγύηση της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Στο πεδίο της σύγκρουσης με την ιδιωτικότητα, με αιχμή του δόρατος την χρήση παράνομων μεθόδων είτε απευθείας είτε μέσω τρίτου προσώπου από τον δημοσιογράφο, η νομολογία του ΕΔΔΑ προκρίνει ξεκάθαρα την προστασία της ελευθεροτυπίας με προαπαιτούμενο την ύπαρξη ενός θέματος γενικού ενδιαφέροντος. Η εν λόγω θεώρηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ δείχνει μια υποχώρηση της κανονιστικής αξίας του αρ. 8 σε σχέση με το αρ. 10, με την τάση να μην αναμένεται να αναστραφεί στο άμεσο μέλλον. Στο εν λόγω όμως πεδίο διαφαίνεται μια άλλη πιθανότητα σύγκρουσης. Αυτή της επικουρικής αρμοδιότητας του ΕΔΔΑ σε σχέση με την υποχρεωτική ισχύ των αποφάσεων του ΔΕΕ και την αυξημένη ανησυχία της ΕΕ στο πεδίο της προστασίας των φυσικών προσώπων από την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων, της δημοσιογραφίας μη εξαιρουμένης της νομοθετικής λειτουργίας της Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Χ. Ακριβοπούλου, Η κριτική των δημοσίων προσώπων ως εγγύηση της δημοκρατικής αποστολής του τύπου, ΔιΜΕΕ, 4/2015.
- Χ. Ακριβοπούλου, Η κριτική δημοσίων προσώπων ως εγγύηση της δημοκρατικής αποστολής του τύπου, ΔιΜΕΕ 4/2015.
- Ν. Αλιβιζάτος, Ιδιωτικότητα και Δημοσιοποίηση, Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων, ΔιΜΕΕ 2005.
- Α. Ασκητής, Η ελευθερία της έκφρασης στο διαδίκτυο: η προβληματική του δικαιώματος σε σχέση με την ελευθερία της πρόσβασης στην πληροφορία και η σύγκρουση με την ιδιωτικότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, υπό δημοσίευση.
- Σ. Βλαχόπουλος, Η υποχρέωση του ΤΕΕ να καταδικάζει αντισημιτικές απόψεις, ΤοΣ 2006.
- Π. Βογιατζής, Η ελευθερία της έκφρασης στο Διαδίκτυο, ΔιΜΕΕ 3/2016.
- Χ. Βρετού, Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.
- Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, 2005.
- Δ. Ζημιανίτης, Τα όρια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος των ΜΜΕ για πληροφόρηση του κοινού σχετικά με τα πρόσωπα της επικαιρότητας, ΠοινΔικ 3/2000.
- Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, 2014.
- Π. Καποτάς, Ελευθερία έκφρασης και δικαίωμα στην κριτική διά του τύπου. Δημοσιογραφική ελευθερία και επιτρεπτοί περιορισμοί.
- Ι. Καρακώστας, Το δίκαιο των ΜΜΕ, 2003.
- Ι. Καρακώστας, Προσωπικότητα & τύπος, 2000.
- Ι. Καρακώστας, Προσωπικότητα και Τύπος, Εκδ. Σάκκουλα, 1997.
- Ι. Καρακώστας, Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου, ΔιΜΕΕ, 2008.
- Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1982.
- Ν. Μαρκόπουλος, Σύνταγμα- Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Φ. Σπυρόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Χ. Ανθόπουλος, Γ. Γεραπετρίτης(επιμ.), Εκδ. Σάκκουλα, 2017.

- Ράϊκος Α., Δημόσια διοίκηση και διαφθορά : από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, 2006.
- Ι. Σαρμάς, ‘Η δίκαιη ισορροπία’-Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2018.
- Τ. Σταυρινάκης, σε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου- Κατ’ άρθρο Ερμηνεία, Α. Σισιλιανός (επιμ.), 2013.
- Τ. Σταυρινάκης, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-Ερμηνεία κατ’ άρθρο: δικαιώματα - παραδεκτό - δίκαιη ικανοποίηση - εκτέλεση, Α. Σισιλιανός (επιμ.), 2013.
- Τ. Συνοδινός, Η εικόνα στο δίκαιο, 2007.
- Σ. Τάσσης, Θεμελιώδη δικαιώματα : ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά, Σ.Βλαχόπουλος (επιμ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.
- Σ. Τσακυράκης, Η ελευθερία του λόγου στις ΗΠΑ, 1997.
- Α. Τσεβά, Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημόσιων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ.
- Α. Τσεβάς, Η προβληματική της παράνομης δημοσιογραφικής έρευνας υπό το φως της απόφασης του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Haldimann et.al. κατά Ελβετίας, ΔιΜΕΕ 4/2015.
- Α.Δ. Τσεβά, Προσωπικά Δεδομένα και Μέσα Ενημέρωσης, 2010.
- Α. Φωτιάδου, Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου : συνύφανση δικαστικών τεχνικών και ελευθερίας του λόγου στις ΗΠΑ και στην Ελλάδα, διδακτορική διατριβή, 2005.
- Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.
- E. Bardendt, Freedom of Speech, Έκδοση Β’, 2005.
- R. Dworkin. Terror and the Attack on Civil Liberties, New York Review of Books, 6.11.2003.
- Sack R.D., Sack on defamation,:Libel, slander, and related problems, 4^η Έκδοση, 2010.
- M. Tushnet, The First Amendment and Political Risk, Journal of Legal Analysis, Volume 4, Issue 1, 1 June 2012.
- D. Milo, Defamation and Freedom of speech, Oxford University Press, 2008.

- M. Godwin, *Cyber rights : defending free speech in the digital age*, New York: Times Books, 1998.